

Van Zeedijk tot Schouteneinde

Ruim 750 jaar Schouteneinde en haar
bewoners

Van Zeedijk tot Schouteneinde

Ruim 750 jaar Schouteneinde en haar
bewoners.

Leni de Winter-de Geus

Schrijver: Leni de Winter-de Geus
Tekstcorrectie: Nelleke van Dijk-van der Bijl
Coverontwerp: Leni de Winter-de Geus
Coverfoto en fotobewerking: Roos de Winter
ISBN: 9789403693637
Uitgave: Mijnbestseller.nl
© Leni de Winter-de Geus, 2024

Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur. De auteur heeft de in deze publicatie vervatte informatie met de grootst mogelijke zorgvuldigheid verzameld en voor zover mogelijk met toestemming van de families gepubliceerd.

Voor alle Puttershoekers uit heden en verleden.

‘Het leven wordt voorwaarts geleefd, maar pas achteraf begrepen’.

Vrij naar Søren Kierkegaard
(Deens filosoof en theoloog, 1813-1855)

Inhoudsopgave

1	Inleiding.....	12
2	Deel 1. De historie van het Schouteneinde.....	13
2.1	Acht uur, luidt de klok.....	14
2.2	Historie van de Hoeksche Waard en Puttershoek.....	17
2.3	Historisch Puttershoek in beeld.....	21
2.4	Aantal inwoners door de eeuwen heen	24
2.5	Dorpsaard	25
2.6	Straatnaamgeving.....	28
2.7	Schouteneinde.....	29
2.8	De strijd tegen het water	33
2.9	Schoonmaak en schouwdrijven	35
2.10	Brand!	37
2.11	Mijlpaaltjes	39
2.12	Paarden- en runderenmarkten	40
2.13	Kermis.....	43
2.14	Herinneringen aan de paardenmarkt.....	44
2.15	De watersnoodramp van 1953 en haar gevolgen.....	48
2.16	De bijnaam en het volkslied van Puttershoek.....	51
2.17	Bijnamen van dorpsbewoners.....	53
2.18	Het Schouteneinde in de pers	54
3.	Deel 2. Het Schouteneinde en haar bewoners	56
3.1	Haven, sluis en sluisbrug	57
3.2	Oosthavenzijde 1, afgebroken ten behoeve van de dijkverzwaring. Hotel/café Sint Joris. Willem van der Hoeven jr.....	66
3.3	Schorredijk 3 en 4. Afgebroken ten behoeve van de dijkverzwaring. Oliehandel Johannis Karel van der Perk. Later woonachtig op Schouteneinde 58, huidig 26.....	70
3.4	Schorredijk 10, huidig Oosthavenzijde 5. Scheepswerf W.H. van der Sluijs en Zonen, tegenwoordig Kampers Shipyard B.V.....	73
3.5	Schouteneinde 1, huidig Arent van Lierstraat 2a. De historie van het 'Springende Peert'.	86
3.6	Schouteneinde 2 en 4. In 1964 gebroken ten behoeve van de dijkverzwaring. Op nummer 4 was eerder de broodbakkerij van Jeremias van der Wekken gevestigd. Dit punt van het Schouteneinde stond in Puttershoek bekend als 'Den Hoek'. Johannes Bos en Hendrika Bos-Abresch.	92
3.7	Schouteneinde 6, afgebroken in 1965 ten behoeve van de dijkverzwaring. Het geheim van 'Het Half Eentje' en het verhaal van familie Sibenthal/Siebenthal of Sebedal.	96
3.8	Schouteneinde 7, huidig nummer 3. Jan en Geertruida 't Hart-van der Meijden.	102
3.9	Perceel Schouteneinde 14, huidig perceel nummer 8. Familie Nathan en Carolina Keijzer-Hartog(h).	107
3.10	Schouteneinde 9, huidig nummer 7. Cornelis en Kaatje de Geus-van Sluis	112

3.11	Schouteneinde 37, lang geleden gesloopt, Mannes Roons en Jaapje Roons-Verzijl. Schouteneinde 10, huidig nummer 4. Frederik Jan Roons en Hendrina Roons-van der Bijl.....	121
3.12	Schouteneinde 13, huidig nummer 9. Teunis Veldhoen en Lijntje Veldhoen-Naaktgeboren.	128
3.13	Schouteneinde 15. Onderhuis van huidig nummer 9. Corstiaan de Geus en Petronella de Geus-van der Heiden.....	134
3.14	Schouteneinde 18. Lang geleden afgebroken. Bastiaan de Geus en Lena de Geus-de Heer	139
3.15	Schouteneinde 20. Rond 1970 afgebroken. Andries de Heer en Teuna de Heer-Goud.....	149
3.16	Schouteneinde 22, huidig nummer 12. 'De Kleeffies'.....	157
3.17	Schouteneinde 23 en 25, rond 1996 samengevoegd tot huidig nummer 13. Familie Antoon en Cornelia Grashuis-de Baat.....	160
3.18	Schouteneinde 24. Afgebroken in de zestiger jaren. Jan van Zoest: 'De kousenbreier'.....	165
3.19	Schouteneinde 26, voorheen Schouteneinde 18. Huidig nummer 14 (en 16). Koffiehuis en logement 'De Gouden Leeuw'.....	167
3.20	Schouteneinde 26, huidig nummer 16. Cent Verloop en Helena Sija Buurman-Verloop.	173
3.21	Schouteneinde 27, huidig nummer 15. Johannes Fredericus Vogel en Johanna Marigje Vogel-van Es. Arie Preesman en Janna Preesman-de Waard.....	177
3.22	Nummer 29, huidig nummer 17 (Eswijck). C. L. van Es van der Have en A. van Es van der Have-Verloop.....	183
3.23	Schouteneinde 31, huidig nummer 19. Jan Verbeek, Adriane Cornelia Verbeek-van Muilwijk, Elisabeth Verbeek-Oprel. Engelbert Verbeek en Davonne Henriëtte Isabella Verbeek-van Harn.....	193
3.24	Schouteneinde 33. Afgebroken in 1968. Frans Adrianus Burgers en Geertrui Burgers-van der Voorden.....	202
3.25	Erf gelegen tussen huidig Schouteneinde 19 en 23.....	208
3.26	Schouteneinde 35, huidig nummer 23. Krijn Arie Groeneweg en Cornelia Maatje Elizabeth Groeneweg-van der Meijde.....	210
3.27	Schouteneinde 39. In 1968 afgebroken, stond op het perceel van huidig nummer 25. Pieter Schram en Lena Groeneveld-Schram.....	213
3.28	Schouteneinde 42. Op de plaats van huidig 20. Afgebroken 1959. Grutterij Boudewijn Spaan en Johanna Spaan-in 't Veld.	219
3.29	Schouteneinde 42, huidig nummer 20. Boerenleenbank/Raiffeisenbank.....	223
3.30	Achter huidig nummer 24. Coöperatieve Diepvriesvereniging 'Ons Belang'.....	227
3.31	Het huis naast Schouteneinde 39. Afgebroken in 1962. Exact huisnummer onbekend. Pieter Lagerwerf en Katrijna Lagerwerf-Sloof(f).....	229
3.32	Schouteneinde 51, daarna nummer 27. Afgebroken in 2023. Leendert van der Stek en Teuntje van der Stek-Fairrie. Frederik Johannes van der Stek en Grietje van der Stek-van Steensel. Transportbedrijf F.J. van der Stek.....	234
3.33	Schouteneinde 55, huidig nummer 29. Jan van 't Hof en Aagje Teuna van 't Hof-Levering. ...	240
3.34	Schouteneinde 56E, huidig 24A. Familie Leendert van Ingen en Maria van Ingen -Quartel. Schouteneinde (voormalig Laning) 34/32, huidig 16B en C. Familie Govert van Ingen en Francina van Ingen-Naaktgeboren.....	249
3.35	Schouteneinde 58, huidig nummer 26. Elias Speelman en Wilhelmina Maria Speelman-Rooseboom.....	260

3.36	Schouteneinde 59, Huidig nummer 33. Arie Jacobsz van de Griend en Lijntje van de Griend-de Geus. Arie van Vliet en Jaapje van Vliet-Zonneveld.....	264
3.37	Voormalig Schouteneinde 61, het onderhuis van huidig nummer 35. Schouteneinde 63, huidig nummer 35. Klaas en Berdina Christina Vos-den Tuinder. Simon en Jannigje Vos-Mol. Willem Vos en Aagje Vos-Muller.....	271
3.38	Schouteneinde 62, huidig nummer 28. Doctor Derk Hendrik Nicolaus Adriani en Elizabeth Adriani-van der Goot. Dorpsarts Floris Hers en Jacoba Sara Hers-van Eeten.....	282
3.39	Schouteneinde 64, huidig nummer 30-32. Aart Verzijl en Maria Verzijl-van Vlijmen.....	290
3.40	Schouteneinde 65, huidig nummer 37. Pieter Johannis Karel van der Perk en Pieterella van der Perk- Wildeman.	294
3.41	Schouteneinde 66, huidig nummer 34. Bastiaantje van Driel-Kooijck en haar zoon Adrianus van Driel. Cornelis Spruit en Nieza Dirksje Spruit-de Geus.....	298
3.42	Schouteneinde 67, huidig nummer 39. Martinus Noorland en Lena Margrietha Noorland-Mol. Kruiwagenmakerij.	303
3.43	Schouteneinde 67, huidig nummer 39. Pieter Adrianus Huisman en Adriana Huisman-Loeve. Ufo-groep Puttershoek.....	307
3.44	Schouteneinde 69, huidig nummer 41. Wiebe van der Ploeg en Willempje van der Ploeg-Kraaijeveld.	311
3.45	Schouteneinde 70. Huidig nummer 38. Lammert Grashuis en Johanna Maria Grashuis-Noordhoek.....	322
3.46	Schouteneinde 76, huidig nummer 44. Klazina van Deelen en Katharina Mulder.	330
3.47	Schouteneinde 77, huidig nummer 49. Jan Pieter van der Bie en Hermine van der Bie-Sterk. Schoenhandel.....	337
3.48	Schouteneinde 81. Afgebroken in 1958. Familie van H-B.....	346
3.49	Schouteneinde, waarschijnlijk 88a, b, c of d. Afgebroken. Familie Adrianus Simon Preesman en Neeltje Aagje van der Heiden.	351
3.50	Schouteneinde 90, huidig nummer 48. Willem en Pietje den Otter-de Winter (periode 1908-1940). Hendrik en Neeltje Maria Hagendijk-Visser (periode 1940-1951). Gerrit en Adriana Cornelia Hagendijk-Dirkse (periode 1951-1970).....	354
3.51	Schouteneinde 99, huidig nummer 51. Leendert van Roon en Cornelia Annigje van Roon-de Geus, Pieter van Roon en Elizabeth Cornelia van Roon-Tak. Schouteneinde 113, huidig nummer 53. Hendrik Vietsch en Margaretha Vietsch-van Rotterdam.....	362
3.52	Schouteneinde 119, huidig nummer 55. Jan Jacobus Gravendeel en Saartje Gravendeel-Boer. Zand- en grindhandel.....	369
3.53	Zwanenbuurt, het straatje tussen de oude nummers Schouteneinde 98 en 118. Afgebroken in 1966. Gebouwd door Wouter Swa(a)neveld gehuwd met Adriana Swaneveld-van den Berg.....	377
3.54	Schouteneinde 120, later nummer 54. Afgebroken in 2023. Familie Willem de Zeeuw en Maaïke Pieterella de Zeeuw-den Hoedt.....	382
3.55	Voormalig Schouteneinde 122, na 1968 nummer 56. Afgebroken in 2021. Scheepsbouwer Klaas Jacobuszoon Visser en Cornelia Visser-in 't Veld. Achter nummer 122, lagen in het Lorregat, de aken waarop de 'Mullerianen' woonden.....	390
3.56	Schouteneinde 123, huidig nummer 59. Jan Oele en Maria Willemijntje Oele-van Gelderen. Adrianus Jan Oele en Bastiaantje Maria Oele-v.d. Burgh.	395

3.57	Schouteneinde 126, ter hoogte van huidig nummer 57. In de zeventiger jaren afgebroken. Arie Schram en Maria Schram-van der Voorden.....	405
3.58	Schouteneinde 130, daarna nummer 60. In 1975 afgebroken voor de bouw van de Hoeksche Bowling, die in 2020 werd afgebroken ten behoeve van de huidige nummers 58a t/m d. Schouteneinde 139. Afgebroken in 1966. Dirk Mijndert Pot en Pietertje Pot-van der Pol.....	412
3.59	Schouteneinde 132, voor de sloop nummer 60. De Posthoorn. Schouteneinde 138, 140 en 142. Huidige nummers 68 en 70. Arie en Johanna Buurman-van den Berg. Hendrik en Elizabeth Buurman-van der Griend.....	418
3.60	Huidig Schouteneinde 65, voormalige burgemeesterswoning (1875-1940) en gemeentehuis (1940-1984). Burgemeestersgeslacht Van Driel.....	430
3.61	Schouteneinde 136, later nummer 64. Afgebrand in 2019. Familie Van der Wildt.....	437
3.62	Schouteneinde 145. Afgebroken in 1958. Adrianus Besteman en Maria Besteman-Boender. Kruidenierswinkel.....	447
3.63	Schouteneinde 153, huidig nummer 67 Het verhaal van Huize Bonaventura of 'Het huis van de nonnetjes'.....	453
4.	Losse eindjes.....	458
4.1	Huidig Schouteneinde 2.....	459
4.2	Voormalig Schouteneinde 3, huidig Arent van Lierstraat 1.....	460
4.3	Huidig Schouteneinde 3A, hoewel nu ongenummerd.....	461
4.4	Voormalig Schouteneinde 12, huidig Schouteneinde 6.....	462
4.5	Huidig Schouteneinde 24. Voormalig huisnummer niet exact bekend, wellicht oude nummers 46 en 48.....	464
4.6	Voormalig Schouteneinde 68. Huidig Schouteneinde 36.....	465
4.7	Voormalig Schouteneinde 88a, b, c en d, perceel huidig Schouteneinde 46.....	466
4.8	Schouteneinde 71, 73 en 75. Huidig Schouteneinde 43, 45 en 47.....	467
4.9	Voormalige Schouteneinde 96, huidig Schouteneinde 52.....	468
4.10	Voormalig Schouteneinde 121, huidig Schouteneinde 57.....	469
4.11	Voormalig Schouteneinde 127, later 61. Afgebroken rond 2019 en vervangen door een nieuwe woning.....	470
4.12	Voormalig Schouteneinde 132A, later 60. Gelegen naast de Posthoorn. Afgebroken.....	472
4.13	Voormalig Schouteneinde 135, afgebroken in 1970.....	473
4.14	Schouteneinde 143 tot en met 161. Afgebroken rond 1958 ten behoeve van de aanleg van de Nassaubrug.....	475
4.15	Voormalig Schouteneinde 148, huidig Schouteneinde 76A.....	476
4.16	Voormalig Schouteneinde 154, huidig Schouteneinde 80.....	479
5.	Nawoord en woord van dank.....	480
6.	Bronnen deel 1. Historie van het Schouteneinde.....	482
7.	Bronnen deel 2. Het Schouteneinde en haar bewoners.....	483

1 Inleiding

Het Schouteneinde: de oudste straat van Puttershoek. Zowel mijn vader als ik werden er geboren. Hoewel ik erg jong was toen we het Schouteneinde verlieten, heb ik levendige herinneringen aan samen vissen op 'de stap' en kronkelende palingen in de modder voor de zwarte deuren van de schutssluis. De zandbak in het minituintje met de felblauwe riddersporen vormde het middelpunt van mijn wereld. Dit ongetwijfeld geromantiseerde beeld vervaagde, maar wonende in de 'nieuwbouw' werd het nooit meer zoals het was.

In 2005 keerde ik terug op het Schouteneinde. Schuin tegenover mijn geboortehuis is het goed toeven. Eind 2019 rees het idee om een boek samen te stellen over het Schouteneinde en haar bewoners. Covid-19 gooide roet in het eten, maar in oktober 2021 werd een start gemaakt.

Na informatie- en contactverzoeken op sociale media, kwam een stroom van reacties op gang. Vanuit alle hoeken van Nederland en ver daar buiten ontving ik mail. Bewoners en oud-bewoners stuurden foto's en wisselden herinneringen uit. Zo nodig bezocht ik mensen thuis en gedurende vaak lange gesprekken vlamde het verleden op.

Natuurlijk heb ik niet de volledige historie van het Schouteneinde in beeld kunnen brengen, dat is een onmogelijke opgave. Zoveel eeuwen en zoveel mensen zijn er inmiddels voorbijgegaan.

In het eerste gedeelte van dit boek reizen we af naar het oude Puttershoek. Het Schouteneinde was ooit een van de levendigste delen van het dorp. Talloze winkeltjes en bedrijven brachten de nodige reuring met zich mee. Met als hoogtepunt de jaarlijkse paardenmarkten en de Hoeksche Kermis.

Naast de kale historische feiten, richten we ons in het tweede gedeelte op de bewoners. Wie woonden en werkten daar, hoe gingen ze met elkaar om, was het allemaal echt zo idyllisch? Familieleden én oud-bewoners uit het begin van de 20ste eeuw, de twintig- tot tachtiger jaren en recentere datum vertelden mij hun verhaal. Die verhalen en het door hen ter beschikking gestelde fotomateriaal vormen de basis van dit boek. Ze schetsen niet alleen een tijdsbeeld, maar geven bovendien een uniek kijkje in het dagelijks leven op het Schouteneinde. De mensen van voorbij komen weer even tot leven.

Ik hoop dat u, net als ik, met plezier zal ronddwalen door de opgetekende herinneringen die het verleden een gezicht geven.

Leni de Winter

Puttershoek, maart 2024

2 Deel 1. De historie van het Schouteneinde.

In het eerste gedeelte van dit boek lezen we over het ontstaan van de Hoeksche Waard, de historie van Puttershoek en in het bijzonder over de historie van het Schouteinde.

2.1 Acht uur, luidt de klok

Acht uur. Het gebeier van de kerkklok waaiert uit over de Boezemvliet en kaatst terug via de achterzijde van de woningen aan het Schouteneinde. Honderdvijfzeventig slagen later, keert de rust terug in het oudste gedeelte van Puttershoek.

Al eeuwenlang torent de kerk als een wakend oog uit boven het Schouteneinde, de straat parallel lopend aan de Boezemvliet. De kerk heeft een lange geschiedenis. Al voor de Sint-Elisabethvloed van 1421 is er een kleine katholieke parochie in het plaatsje Hoecke, het huidige Puttershoek. De parochie heet mogelijk St. Petrus of St. Pieter. Men kerkt in een kleine kapel. In 1422 wordt er een grotere kerk, inclusief toren, gebouwd. De kerk behoort tot het Bisdom Utrecht en het dekenschap Zuid-Holland. Na de reformatie, rond 1575, krijgt de kerkgemeenschap een Calvinistische predikant. Het katholicisme wordt verboden. Verantwoordelijk voor het verbod op het katholicisme zijn o.a. de watergeuzen die onder leiding van Lumey Den Briel innemen en ook de Hoeksche Waard aandoen.

In processtukken van de Hoge Vierschaar vinden we daarover:

Ter instantie van Andries Dircxz alias Aerdt-oom en Simon Adriaensz en Freeck ruyt snyder uyt Mynsheerenlandt requirant. Aert Jansz van Lexmonde, schout van Pietershouck, nu ter tyt residerende binnen Dordt, oud omtrent 60 jaren, en Andries Aertsz, 28 jaar oud, (verklaren) Dat zy depositanten over langen tyde goede kennisse gehad hebben aen requiranten voornoemt weesende de voorschreven Andries Dircxz en Simon Adriaensz, goede deuchdelijke personen en scamele schuytenaers, (wesende Andries) belast met wyff en cleyne kinderen (en leggende zijn huysfrou in doots noot), en de voorschreven Freeck een scamel snyder van zijn ambacht / Dewelcke hen selven tot allen tijde eerlijk en vromelijk gehad ende gedragen hebben als goede en vrome luyden behoeren te doen, ... als goede catolyken personen. Verclaeren voorts dat de voorschreven Andries Dircxzoon ten tyde als die geusen gecomen waren op Maesdam om bij nachte de kerk van Maesdam en Puttershouck te spolieren, de voorschreven Andries Dirxz alsdoen met hen vieren de voorschreven geusen met haer roeren en andere geweer geresisteert hebben Soe dat alsdoen daer nyet gesmeten is worden / dan naederhant als die voorschreven geusen aldaer quamen met groter macht van volcke. Affirmeren voorts dat de voorschreven Simon es een scamele weduwen soene Die anders neyt inde weerelt en heeft dan de voorschreven Simon met sijn handen en wordt belast met acht kinderen”.

Bron. 1. Regionaal Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht, toegang nummer 9, inventarisnummer 1565, acte 87, blz. 115 en 115 verso, dd. 9 Juni 1572. 2. Matthys Balen Janszoon. Beschryvinge der stad Dordrecht. Symon Onder de Linde, Dordrecht 1677. Corex facsimile 1966. Deel I. blz. 237. 3. Theun de Vries. De man met de twee levens. Novelle uit het revolutiejaar 1572. Uitgave Querido Amsterdam 1972.

Kort samengevat:

In 1572 proberen Andries Dircxz alias Aerdt-oom en Simon Adriaensz, arme schippers wonende te Puttershoek, samen met ene Freeck, een rietsnijder uit Mijnsheerenland, met hun musketten de kerk van Puttershoek vrij te houden van plunderende geuzen. Aanvankelijk met succes, maar de geuzen komen met een grotere groep terug en de drie moeten zich gewonnen geven. De geuzen plunderen de kerk alsnog.

De torenklok vervult een belangrijke rol binnen het dorp. In de vijftiende eeuw, de tijd dat de kerk behoort tot de katholieke parochie, luidt men de klok als oproep tot gebed. Het zgn. Angelus kleppen. Driemaal daags, zodat er ook een zekere regelmaat in de dagindeling ontstaat. Met de Reformatie verdwijnt dit Angelus kleppen.

In januari 1665 besluiten schout en schepenen in overleg met de ambachtsheer van Puttershoek dat voortaan 's morgens, 's middags en 's avonds de torenklok zal luiden. De plaatselijke schoolmeester krijgt opdracht om het luidwerk te verzorgen. De taken van de schoolmeester zijn veelomvattend, zo is hij ook koster, voorzanger en voorlezer van de kerk. Nu krijgt hij deze taak er ook nog eens bij. Hij wordt geacht het uurwerk dagelijks op te winden en de klok op tijd te laten luiden. Hij belooft de klok en het uurwerk

voorzichtig te behandelen. Mocht de klok door zijn toedoen onbruikbaar worden dan zullen de herstelkosten van zijn salaris worden ingehouden. Naast dit 'tijdluiden' zijn er op zondag de oproepen voor de eredienst. Ook luiden de klokken voor niet-kerkelijke gelegenheden. Als waarschuwing voor brand of ander onheil, bij rechterlijke uitspraken of bij overlijden en begravenissen.

Tegenwoordig luidt de klok op verzoek nog steeds bij begravenissen. Als de rouwstoet zich in beweging zet om naar de begraafplaats te gaan, start de klok met luiden. Als men de begraafplaats bereikt, stopt het klokgelui. Een teken van rouw en uitgeleide. De klok luidt, zoals in 1665 is besloten: om 08.00 uur, 12.00 uur en 20.00 uur als tijdsaanduiding. Ook geeft de klok de half- en hele uren aan. In de jaren voor WOII als de beroepsbevolking voornamelijk uit boerenarbeiders en griendwerkers bestaat, is de klok van 08.00 uur het tijdsein voor een tweede eetmoment. Die van 12.00 uur luidt de middag in. De 'pap-klok' van 20.00 uur is het sein voor, de naam zegt het al, een laatste bord pap en dan naar bed.

We gaan even terug naar een stukje Puttershoeks' kerkgeschiedenis. De kerkelijke gemeente groeit en in 1840 wordt het gebouw, dat in slechte staat verkeert, herbouwd en vergroot. Op 8 februari 1889 slaat tijdens langdurig heftig onweer, de bliksem in de toren. Na zes uur blussen hebben de brandspuitlieden de brand onder controle. De toren brandt volledig uit en de klok gaat verloren, maar het kerkgebouw blijft gespaard. In hetzelfde jaar wordt de toren herbouwd. Er komt een nieuwe klok gemaakt door de Firma Gebroeders van Bergen uit Midwolda. De klok heeft een nieuwe constructie van luiden, zodat het voor de klokluider makkelijker is de klok te bedienen.

De zwaar beschadigde kerktoren.

Foto Archief Stichting Oud-Puttershoek.

In de krant staat te lezen:

'Men meldt uit Puttershoek van 8 februari: Heden- namiddag ten ongeveer 4 ¼ uur woedde boven deze gemeente een verschrikkelijk onweder, gepaard met storm en hagelslag; ten half 5 ure sloeg de bliksem in de dorpstoren, die na verloop van ruim een half uur in volle vlam stond; ten 6 ure viel het kruis naar beneden, terwijl de toren steeds voortbrandde; ten half acht ure was de brand bij het uurwerk, dat nog steeds voortging, daar men de klok toen half 8 hoorde slaan; ten half elf was men, nadat het geheele torengedouw was uitgebrand, den brand meester. Aan de goede werking der spuiten en der brandspuitlieden is het te danken, dat de kerk behouden bleef'.

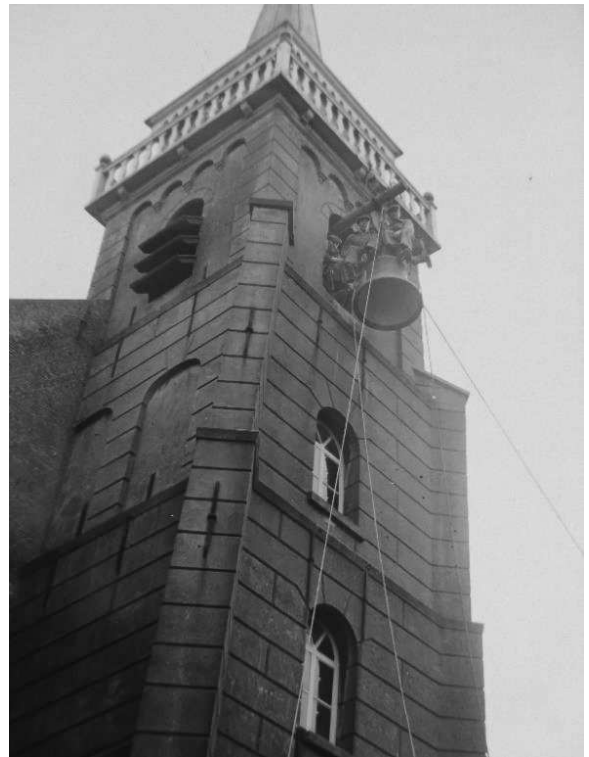
In 1943 wordt de kerk weer getroffen door rampspoed. De bezetters vorderen de luidklok. Deze zal in Hamburg worden omgesmolten ten behoeve van de Duitse wapenindustrie. De kerktoren is monddood gemaakt. Vijf stille jaren volgen. Alhoewel stil? Ter vervanging van de klok verzint men een noodoplossing. Door middel van hamerslagen op een opgehangen zuurstofcilinder wordt voortaan de tijd aangegeven. De

buurtbewoners weten dan in ieder geval hoe laat het is. In 1945 wordt op deze manier de bevrijding 'ingeluid'.

De roep om een nieuwe 'echte' klok neemt toe. In 1948 neemt het gemeentebestuur van Puttershoek van de gemeente Goes een gebruikte klok over. Deze klok maakte deel uit van het carillon van Goes en werd tijdens de oorlogsjaren eveneens door de bezetter gevorderd. Onderweg per schip naar Duitsland zank het schip, of liet men het zinken, in het IJsselmeer. Na de oorlog licht men het schip met zijn historische inhoud. Niet alle klokken overleefden hun verblijf onder water, echter deze klok wel.

De klok weegt circa 600 kilo en is in 1766 gegoten. Op de klok staat de tekst: 'Alexius Petit me fecit ao 1766. Luctot et emergo' (Alexander Petit heeft mij in 1766 vervaardigd. Ik worstel en kom boven). Daar werd een passend vierregelig gedicht aan toegevoegd.

*1766 Ik zong te Goes in 't carillon
1943 Ik werd geveld door krijgsgeweld
Ontkwam en werd in eer herstelt
1948 te Puttershoek, op 3 september 1948.*

1948. Plaatsing nieuwe klok in de gemeentelijke kerktoren. Linker foto: zittend v.l.n.r.: J. van Driel, Van Antwerpen. Staand v.l.n.r.: Fillip van Rotterdam, Henk Kooij, Maarten de Graaf, L. Visser, C.L van Es van der Have, Man in 't Veld, Arie van Vliet, Visser, Toon Hollestein en Arie Boender. Rechterfoto: de klok wordt omhoog gehesen. Foto's Archief Stichting Oud-Puttershoek.

Acht uur luidt de klok en het dorpsleven komt langzaam op gang. Elke klokslag een echo uit het verleden, een eeuwenoud verleden.

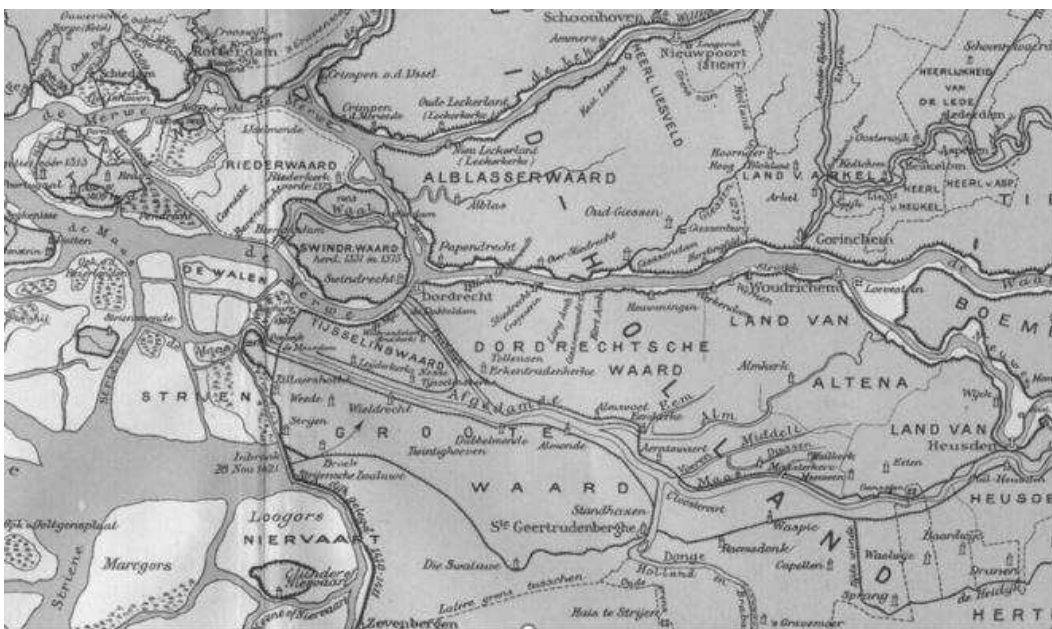
2.2 Historie van de Hoeksche Waard en Puttershoek

Puttershoek ligt op het eiland de Hoeksche Waard, het oostelijk deel van de voormalige 'Grote Waard'. De Grote Waard was een bedijkte polder die bestond uit de gebieden die we nu kennen als de Biesbosch, het Eiland van Dordrecht, de oostelijke Hoeksche Waard, het Land van Heusden en Altena en het gebied tussen Moerdijk en Heusden. Bodemvondsten wijzen al op bewoning van voor de Romeinse tijd. Deze gebieden waren toentertijd met elkaar verbonden. Het welvarende gebied stond bekend als 'de graanschuur van Holland' met belangrijke steden als Dordrecht en Geertruidenberg. Het rampjaar 1421 met haar Sint Elisabethvloed' was bepalend voor de topografie van het eiland zoals we het nu kennen.

In de nacht van 18 op 19 november 1421 raast een zware noordwesterstorm door de Grote Waard. De storm wordt gevolgd door een hoge springvloed, die een van de grootste overstromingen aller tijden veroorzaakt. Het is de tweede Sint Elisabethvloed, vernoemd naar 19 november, de naamdag van Sint Elisabeth. De Heilige Elisabeth is een Hongaarse prinses geboren in 1207, getrouwd met Lodewijk van Thuringen. Na de dood van haar man wijdt zij haar leven aan het verzorgen van zieken en de armen. In vroeger eeuwen was 19 november de dag waarop zij werd herdacht. Tegenwoordig valt haar naamdag op 17 november.

In Nederland werden drie watersnoodrampen naar haar vernoemd, omdat ze op of rond haar naamdag vielen: de St. Elisabethvloed van 1404, 1421 en 1424,

Aan de westkant van de Grote Waard is al eerder land, Coorndic behorende bij het Land van Putten, verloren gegaan door overstromingen. Een rond 1270 aangelegde zeedijk omsluit het oostelijke deel van de Grote Waard. De Grote waard is een vruchtbaar akkerbouwgebied met grote steden zoals Dordrecht en Geertruidenberg en de dorpen Hoe(u)cke, Maasdam, Zillaershoek, Strijen, Broec en Weede. De Sint Elisabethvloed is bepalend voor het aanzien van de oostzijde. De vloed verwoest een groot deel van de Grote Waard. Een flink stuk van de zeedijk tussen Strijen en Zwaluw (vlakbij Geertruidenberg) spoelt volledig weg. De Waard wordt als het ware losgeslagen.

Schematische reconstructiekaart van de Grote Waard vóór de St. Elisabethvloed.
Bron Historische kaarten

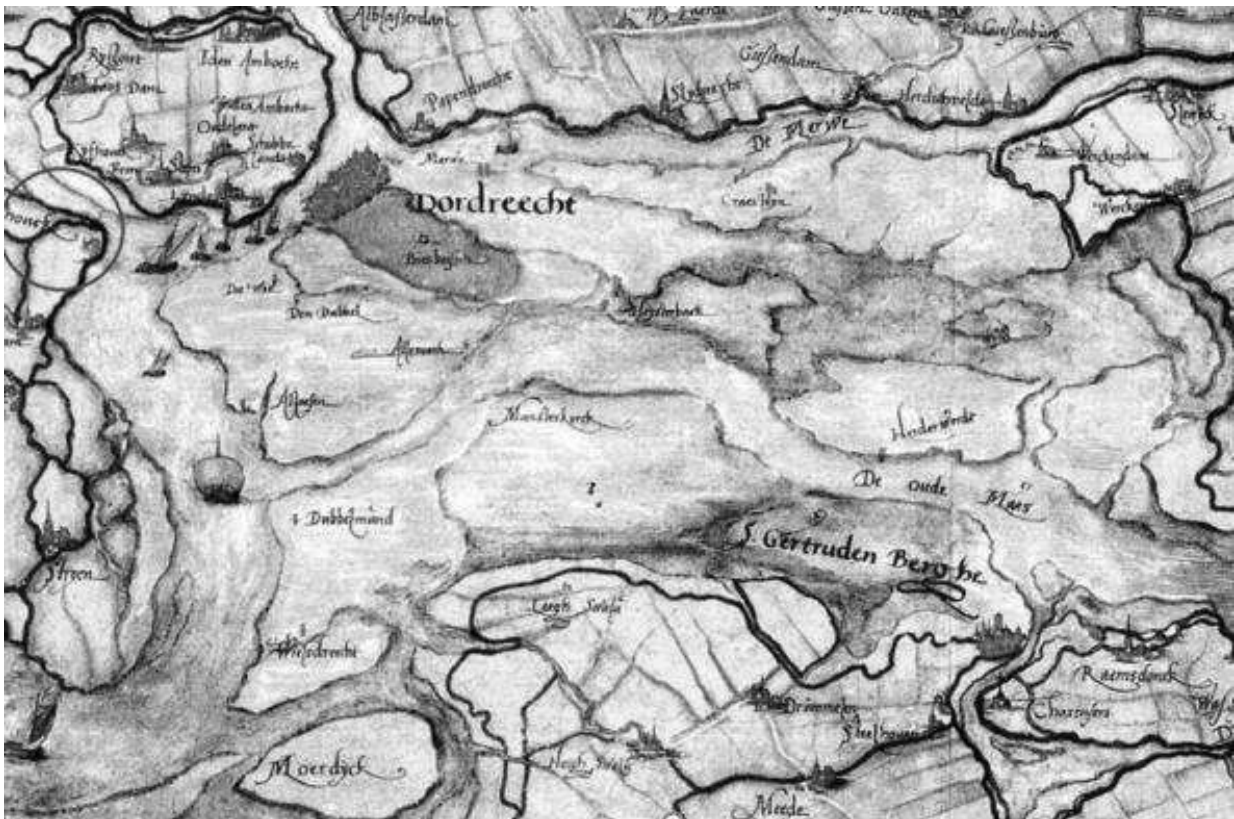
Wat overblijft zijn wat slikken, poldertjes en het genoemde stuk zeedijk. Liep de zeedijk oorspronkelijk door tot Geertruidenberg, het resterende stuk loopt van Hoe(u)cke naar Strijen. Net voorbij Strijen eindigt de voormalige zeedijk bij de buurtschap Steenplaats.

Voor 1421 ligt er in het oostelijke puntje van de Groote Waard dus al een gehucht dat 'Hoe(u)cke' heet. Het bestaat waarschijnlijk uit enkele hutten, bewoond door vissers. Het ligt in een scherpe bocht van de zeedijk. We sluiten niet uit dat Hoe(u)ke nog ouder is. In het boekje 'Het Hoogheemraadschap van de Zwiendrechtse Waard' door F. Jorissen is een kaartje opgenomen met daarop de topografische situatie uit het jaar 1028. Op dat kaartje zien we het dorpje 'Hoeke' getekend. Dit zou betekenen dat het dorp al 996 jaar oud is! Na de flood van 1421 wordt de grond waarop het dorpje ligt eigendom van de Heren van Putten.

Over de naamgeving van Puttershoek en de Hoeksche Waard circuleren verschillende verhalen. Een verhaal luidt dat de scheepvaart in de Maas bij Hoe(u)cke altijd een scherpe bocht/hoek moest maken en de naam 'Hoe(u)cke' was hiervan het vervolg. 'Hoe(u)cke is een oud woord voor 'bocht'.

Weer een andere naam die rondzingt is 'Pietershoek'. Pietershoek is afgeleid van de namen van de twee heren die de heerlijkheid waaronder het dorpje viel, rond 1460 in bezit hadden: Pieter van Slingelandt en Pieter Abelsz. Deze naam ging echter in de zestiende eeuw om onbekende reden definitief over in Puttershoek.

Een ander verhaal luidt dat de mensen van de Dordrechtsche Waard het dorpje altijd 'Puttershoek' noemden oftewel 'De Hoeck van de Heren van Putten'. Het achterliggende land kreeg logischerwijs de naam Hoeksche Waard. Hoe dan ook, na een derde Sint Elisabethvloed in 1424 en diverse inpolderingen, krijgt de Hoeksche Waard rond 1632 haar huidige vorm.

Op deze afbeelding zien we de landkaart van een gedeelte van Zuidwest-Nederland anno 1570. De situatie 150 jaar na de St. Elisabethvloed. Linksboven ligt omcirkeld het dorpje 'Hoecke'.
Bron Apud Thurendrecht.

De landkaart van Zeeland anno 1617. Omcirkeld Puttershoek op het eiland van de Hoeksche Waard. Bron Historische kaarten

In de zestiende eeuw maakt Pietershoek, zoals het dorp in de volksmond wordt genoemd, een snelle ontwikkeling door. Langzaam wordt de naam 'Puttershoek' gemeengoed. De bevolking neemt toe. In 1632 bestaat het dorp al uit 158 huizen. Later in de Franse tijd, zo rond 1810, telt de gemeente bijna 1000 inwoners.

In de 17^e en 18^e eeuw ligt de belangrijkste bron van inkomsten in de vlasserij. Het vlas, aangevoerd vanuit Zeeland wordt hier verwerkt. De straatnaam 'Weverseinde' verwijst naar de vele linnenweverijen die hier zijn gevestigd. Later is er sprake van werkgelegenheid in de riet- en biezensnijderij en de verwerking daarvan. Ook is er werk in de hoepelmakerijen en telt het dorp maar liefst drie scheepswerven.

Deze prent geeft een beeld van de Vlasbewerking. V.l.n.r. kneuzen op de braak, repelen, zwingelen, spinnen en weven. Op de voorgrond liggen de banen linnen op de bleek. Prent. Historische Beroepen.

Eeuwenlang ligt de voornaamste bron van inkomsten in de biezensnijderij. Totdat ook in Puttershoek de industrialisatie toeslaat. In 1912 wordt namelijk het initiatief genomen voor de bouw van een Coöperatieve Suikerfabriek & Raffinaderij. De realisatie van een eigen Suikerfabriek betekent een boost voor de werkgelegenheid. In 1913 is de bouw afgerond. Bijna 100 jaar lang drijft door Puttershoek in de herfstmaanden een zoete geur komende uit de pulpdrogerij. Deze geur zit voor altijd verankerd in het collectief geheugen van veel Puttershoekers. Met de komst van de suikerfabriek komen er veel arbeiders uit Zeeland en het katholieke Brabant naar het kerkelijk behoudende Puttershoek. Er komt een kleine katholieke (nood)kerk in het fabrieksgebouw. Pas in 1966 krijgen de katholieke dorpsbewoners de beschikking over een eigen kerkgebouw. De suikerfabriek sluit in 2004 redelijk onverwacht haar deuren.

Links: 1913. Rechts: suikerfabriek begin twintiger jaren. Foto's Archief Stichting Oud-Puttershoek

2.3 Historisch Puttershoek in beeld.

Dit hoofdstuk beslaat enkele prenten en een topografische kaart van Puttershoek. De prenten dateren van begin 1700 tot beginjaren 1800.

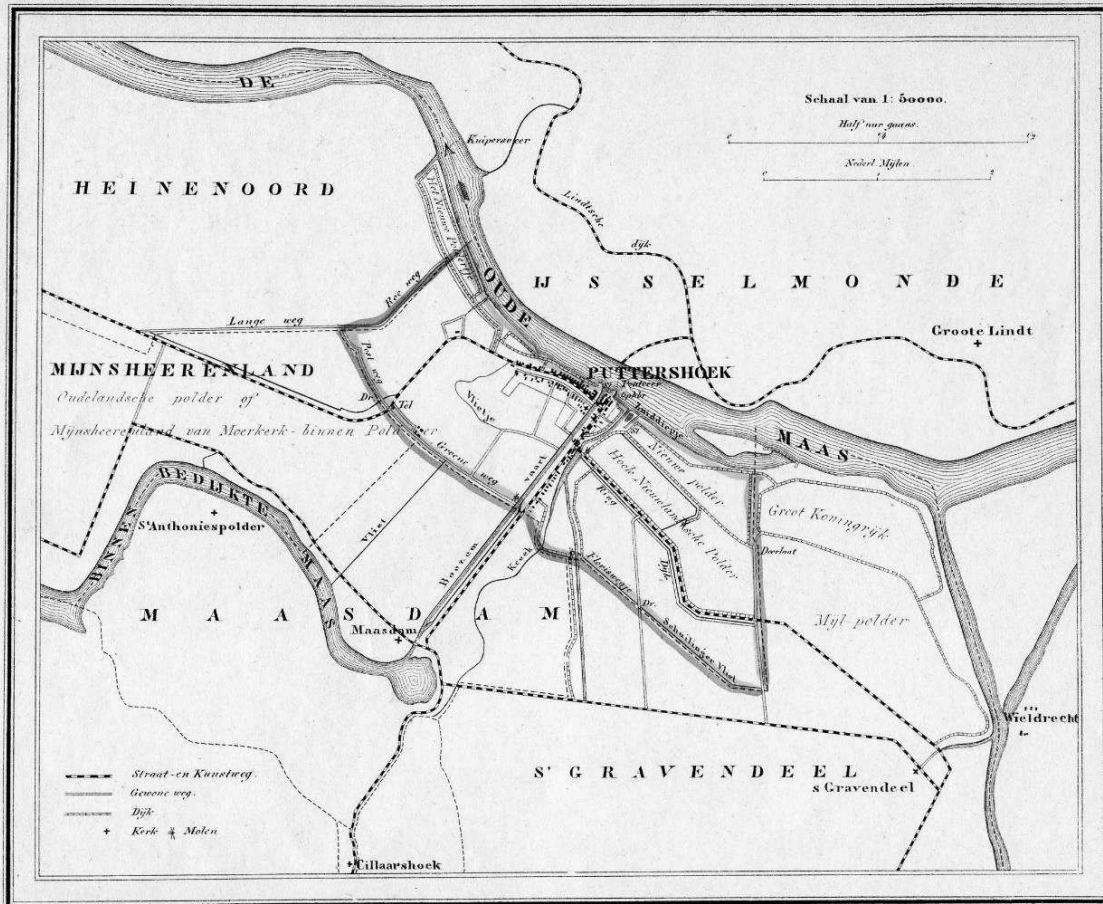

Prenten pagina 21. Boven: Puttershoek gezien vanaf de Oude Maas in 1744, aquarel. Midden: Het roei(pont)veer van Zwijndrecht naar Puttershoek over de Oude Maas rond 1770, tekening in Oost-Indische inkt. Onder: Puttershoek gezien vanaf Zwijndrecht rond 1820, ingekleurde tekening.
Bron Regionale Beeldbank Dordrecht.

Een gravure van Anna C. Brouwer naar een tekening van J. van Diepenhuijsen, uit het boek 'De Nederlandsche Stad- en Dorpsbeschrijver' van L. van Offeren. Deel 1. Amsterdam 1793.

*'De Hoeksche Waard, van elk geprezen,
om aangenaam landsdouw, zou min gelukkig weezen
indien't niet Puttershoek in zijnen kring besloot:
Dit dorp, meermaals ten prooje aan vuur en watersnood,
heeft in 's lands jongst krakeel als anderen geleden
't smaake eenmaal, in 's Lands rust, zyne oude zaligheden'.*

1866.

565 Bunderw, 1750 Inwoners

Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden.

Topografische kaart van Puttershoek uit 1866. Puttershoek beslaat in totaal 565 bunder grond en heeft 1750 inwoners. De Huidige Boezemvliet heet dan nog Boezemvaart. Afbeelding Privécollectie schrijver.

Rond Puttershoek zien we haar vele poldertjes zoals het Nieuwe Poldertje, Nieuwe Polder, Hoek-Nieuwelandsche Polder, Oudelandsche Polder of Mijnsheerenland van Moerkerk- Binnen Polder en het Groot Koninkrijk.

De kaart is een uitgave van Hugo Suringar, Leeuwarden. Bron. www.atlas1868.nl Rechten download betaald.

2.4 Aantal inwoners door de eeuwen heen

Helaas zijn van het inwoneraantal van voor 1810 bijna geen gegevens bekend. Wel is bekend dat Puttershoek rond 1632 ongeveer 140 woningen kent. In 1732 zijn dat er 171, statistisch gezien een kleine toename, maar daarentegen worden er ook regelmatig woningen afgebroken.

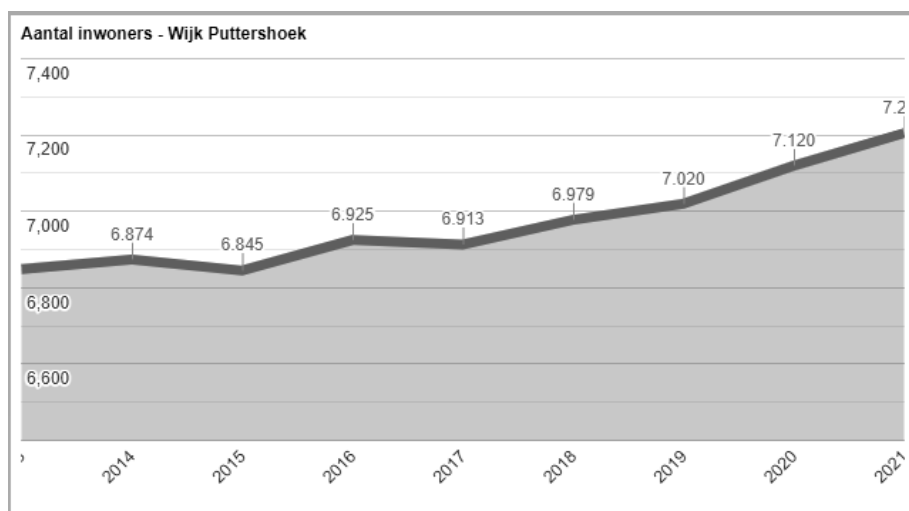
In 1810 wonen er, volgens de overlevering, bijna 1000 inwoners in Puttershoek. Het eerste concrete officiële bevolkingscijfer stamt uit 1840. In dat jaar heeft Puttershoek 1476 inwoners. In 1852 is er sprake van 1632 inwoners waaronder 1570 hervormden, 12 gereformeerden en 30 personen die het joodse geloof aanhangen. In 1866 is het aantal inwoners gestegen naar 1750.

In de jaren voor 1900 loopt het inwoneraantal terug. Dit heeft te maken met het feit dat veel inwoners om economische redenen naar Rotterdam verhuizen. Zij vinden daar banen in de havens en de snel opkomende industrie. Het traject Puttershoek-Rotterdam is bovendien eenvoudiger te overbruggen door de komst van de 'Brug over de Maas': in de volksmond de 'Barendrechtse Brug' en de stoomtram. Dit zien we terug in de statistieken. Wonen er in 1890 nog 2030 burgers in Puttershoek, in 1910 is dit aantal teruggelopen tot 1850.

Met de komst van de suikerfabriek in 1913 loopt het inwoneraantal weer op. Er komen veel arbeiders uit Brabant naar Puttershoek om te werken in de suikerproductie. In 1918 wonen er meer dan 2100 mensen in het dorp. Landelijk gezien een sterke stijging.

Deze stijging zet zich voort. In 1940 bedraagt het aantal inwoners 2281. In 1950 zijn het er 2489 en in 1965 staat de teller op 3244.

In de tachtiger jaren zien we een ander verschijnsel. Inwoners van Rotterdam en omstreken settelen zich in de Hoeksche Waard voor de rust en ruimte. In Puttershoek wordt gebouwd en het inwoneraantal stijgt.

In bovenstaand schema zien we de statistische weergave van de bevolkingsgroei van Puttershoek van 1 januari 2013 tot en met 1 januari 2021. We zien een dip in 2015 en een iets kleinere dip in het jaar 2017. Bron www.allecijfers.nl

De afgelopen jaren bleef het inwoneraantal hangen tussen de 7.200 en 7.300. Anno 2021 had Puttershoek een inwoneraantal van 7.205. Het aantal inwoners per 1 januari 2022 bedroeg 7.242. In januari 2023 waren het er 7.262. De gegevens zijn afkomstig van de BAG.

2.5 Dorpsaard

Puttershoekers staan binnen de Hoeksche Waard min of meer bekend als eigengereide lastpakken. Ze laten zich niets zeggen en hebben een ongezouten mening. Er is altijd wel iets waarover zij zich druk maken.

Een goed voorbeeld hiervan is het 'Kwakzalversoproer' van 1774. Wat is er aan de hand?

Zwitsers Johan Hendrik Zwingelius strijkt omstreeks november 1773 neer in Puttershoek. Zwingelius, een zelfbenoemd medicus is bijzonder charismatisch en heeft al snel een flinke klantenkring opgebouwd. Hij windt iedereen om zijn vinger en mond op mondreclame doet de rest. Volgens dorpschirurgijn Servaas Stoop is Zwingelius een kwakzalver eerste klas. De chirurgijn ergert zich groen en geel omdat Zwingelius' activiteiten ten koste gaan van zijn klantenkring.

Toentertijd volgde een chirurgijn een vierjarige praktische opleiding bij een meesterchirurgijn en kreeg daarna een vergunning om zich als 'vrije meester' te vestigen. Een chirurgijn hield zich bezig met de uitwendige geneeskunde, terwijl de universitair geschoolde medisch geneesheren, de theoretici, zich bezighielden met de inwendige geneeskunde. Bij uitwendige geneeskunde valt te denken aan praktische handelingen zoals tanden trekken, aderlaten, aansnijden van steenpuisten en behandelen van andere huidandoeningen. De chirurgijn verrichtte ook gecompliceerdere medische ingrepen zoals het zetten van botbreuken en amputaties. Ze hadden bovendien veel kennis en ervaring op het gebied van epidemieën. De chirurgijns stonden lager op de sociale ladder dan de universitair geschoolde medici die op hen neerkeken en hun handen niet vuil maakten aan het 'vieze' werk. Chirurgijns voelden zich doorgaans ondergewaardeerd, vandaar hun aversie tegen de ongeschoolde kwakzalver.

Een chirurgijn werkte onder uiterst primitieve omstandigheden. Narcose bestond nog niet dus de patiënt werd normaliter knock-out geslagen voordat een operatie plaatsvond. Op bovenstaande oude prent zien we dat de chirurgijn een beenamputatie verricht. Rechts onder in de prent zien we een vuurpot met daarin de brandijzers, gebruikt om de wond dicht te snoeien. Prent Rijksmuseum Amsterdam.

Terug naar de situatie in Puttershoek. Het komt tot een rechtszaak. Stoop versus Zwingelius. Zwingelius kan geen akte van bekwaamheid overleggen. Bij uitspraak van de Hoge Vierschaar (het gerecht in Dordrecht) moet Zwingelius, op 31 maart 1774, gedwongen het dorp verlaten.

In de vroege ochtend verzamelen voor- en tegenstanders zich bij de woning van Zwingelius. Twee gerechtsdienaars brengen hem via Schouteneinde en Molendijk naar het Florus-weegje waar de gemeentegrens ligt. Echter een aantal voorstanders brengt hem naar het dorp terug. Ze gooien de ruiten in bij chirurgijn Stoop en trekken vervolgens naar de rechtskamer aan de kerkstoep. Casparus Kelderman, de schout, wordt daar gedwongen een verklaring ten gunste van Zwingelius te ondertekenen. Daarna worden ook de schepenen, waaronder Andries Groenewoud, gedwongen de verklaring te tekenen.

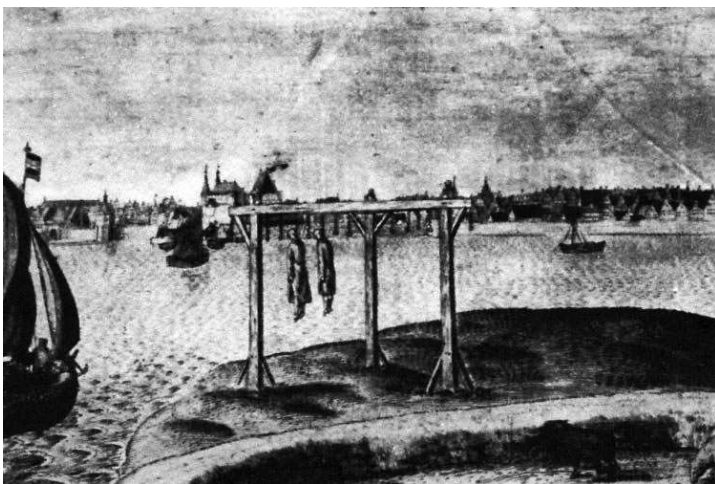
Zwingelius en zijn medestanders hebben echter niet gerekend op ingrijpen van de Hoge Vierschaar. De volgende dag vaart er een jacht van de baljuw van Zuid-Holland de haven binnen. Schout en schepenen brengen verslag uit van de gebeurtenissen. Zwingelius wordt gearresteerd. Ook enkele aanvoerders van de opstand worden in de boeien geslagen en overgebracht naar Dordrecht. Zwingelius wordt gezeseld, op de wang gebrandmerkt en verbannen. Zijn verbanning geldt voor de provincies Zuid-Holland en Friesland waar hij blijkbaar ook iets op zijn kerfstok heeft. De belangrijkste aanvoerders van de opstand worden verbannen uit Puttershoek. Jacobus Verhoeven en zijn vrouw Anna van der Linden vertrekken naar Sint Anthoniepolder, Gijsbert Boer en zijn vrouw Jannigje van der Griend gaan naar Strijen. Willem Troost en zijn vrouw Grietje Smits naar Heinenoord. De vrijgezelle Cornelis Drogendijk gaat naar Papendrecht.

Over dit kwakzalversoproer is rond 1940 zelfs een kinderboek verschenen, 'Het Kwakzalversoproer'. Uitgegeven door A. Hans Kinderbibliotheek te Antwerpen. In Museum Hoeksche waard is een exemplaar van dit kinderboek aanwezig.

Eind 1700 is sowieso een onrustige periode in de geschiedenis van De Hoeksche Waard en Puttershoek. In deze jaren voor Napoleon speelt nog een andere kwestie. De meningsverschillen tussen patriotten en prinsgezinden nemen namelijk steeds grotere vormen aan. De patriotten ageren tegen stadhouder Willem V en de prinsgezinden vereren hem. Dat Koninkrijk Holland uiteindelijk ingelijfd wordt bij Frankrijk, valt bij de prinsgezinden natuurlijk helemaal verkeerd.

In Oud-Beijerland raken prinsgezinden en patriotten slaags tijdens een twee dagen durend oproer wat uiteindelijk resulteert in de arrestatie van zeven prinsgezinde burgers. Het vonnis uitgesproken door de hoge Vierschaar luidt: dood door openbare ophanging. De lichamen zullen ter afschrikking op het galgenveld van Dordrecht worden tentoongesteld. Of het vonnis daadwerkelijk is voltrokken, is al eeuwen een vraagteken maar het gaat te ver om hierover uit te wijden.

Ook in Puttershoek staan patriotten en prinsgezinden lijnrecht tegenover elkaar. De zaak ligt nogal ingewikkeld en heeft zijn weerslag op zowel de kerkelijke als de burgerlijke gemeente. Politiek en kerk blijken niet samen te gaan. In de Nederduits Hervormde Gemeente gaat het er fel aan toe. Als prinsgezinde Cornelis van Driel voorgedragen wordt voor het ambt van diaken, steigeren de patriotten binnen de kerkelijke gemeente. Het duurt jaren voordat de rust weerkeert.

Onderste prent pagina 26. De stadsgalg op het galgenveld van Dordrecht. Gravure naar een oudere gravure van Pieter Bast. Prent Rijksmuseum Amsterdam.

De eigzinnigheid van de doorsnee Puttershoeker zien we eveneens terug in de stamboeken uit het leger van Napoleon. Onder het regime van Napoleon Bonaparte wordt de dienstplicht ingesteld. Jongens vanaf 18 jaar worden verplicht dienst te nemen.

Veel jongens uit Puttershoek kunnen zich niet vinden in de slechte levensomstandigheden binnen de garnizoenen. Ze deserteren bij bosjes. Zo ook Jean de Heer, wonende op het Schouteneinde en Leendert van der Graaf. Beiden zijn in 1793 in Puttershoek geboren en zijn wellicht zelfs klasgenoten op de openbare basisschool van bovenmeester Arij van Harthals.

Jean is voltigeur in het 8^e bataljon van Napoleons leger. Leendert van der Graaf dient in hetzelfde bataljon. Ze vallen beiden onder het 145ste regiment van Linie, het voetvolk. Leendert houdt het als eerste voor gezien. Hij deserteert in september 1813. Jean neemt vlak voor kerst, op 22 december van hetzelfde jaar, de kuierlatten. Of het zo verstandig was om te deserteren is de vraag. Van beide jongens is nooit meer iets vernomen.

Dat het thuisfront zich grote zorgen maakt over de jongens in Frankrijk klinkt door in een gedicht, gemaakt door J van Leeuwen. Heel toevallig uitgesproken op de avond van Jeans desertie op 22 december 1813, tijdens een buitengewone winter-ledenvergadering van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. Het gedicht, verspreid via een vlugschrift, werd een regelrechte bestseller. Je zou bijna denken dat Jean er telepathisch door werd geïnspireerd.

*'En zij, die nog in Frankrijk zuchten,
Gekneld door wreede slavernij,
Ô God, vergun ook hun te ontvlugten,
Of breek den band der dwinglandij!
Aanschouw de tranen op de wangen,
Der moeder, die haar kind beschreit;
En zie den Vader 't harte prangen,
Die zuchtend uitziet met verlangen,
Zijn lieven Zoon met angst verbeidt'.*

De algemene tendens onder de Nederlandse soldaten in Napoleontische dienst was: 'Liever korter leven in vrijheid dan sterven in het leger van een dictator'.

2.6 Straatnaamgeving

Via de geschiedenis van de Hoeksche Waard, Puttershoek en haar bewoners komen we bij het Schouteneinde.

We kunnen voorzichtig concluderen dat het Schouteneinde de oudste straat van Puttershoek is. Voorheen wordt het Schouteneinde namelijk aangeduid als de 'Zeedijk'. Mijn opa Bastiaan de Geus (1897- 1989) had het nog vaak over de 'Zeedijk' als hij over het Schouteneinde sprak. En dan hebben we het inderdaad over de eerdergenoemde zeedijk, lopend van Geertruidenberg naar Hoe(u)cke, die in 1270 is aangelegd. Sinds 1270 zijn er al 754 jaren verstreken! De bebouwing in de jaren voor 1421 bestaat waarschijnlijk slechts uit enkele primitieve vissershutten. Later, als de bevolking groeit, verschijnen er eenvoudige houten en stenen huisjes.

Echter dorpen en steden worden vanaf de middeleeuwen steeds groter. Er bestaan nog geen adressen. Huizen hebben soms een naam met een bijpassend huisteken, zijn voorzien van een gevelsteen of uithangbord. Veel gevelstenen en borden hebben een link naar het beroep van de oorspronkelijke bewoner van het pand. In Puttershoek is het pand Arent van Lierstraat 2, voorheen Schouteneinde 1, voorzien van een gevelsteen met een steigerend wit paard. 'Het Springende Peert' waarvan de eerste eigenaar paardenhandelaar was, dateert uit de zeventiende eeuw, de tijd dat Puttershoek een pleisterplaats was op de postroute van Amsterdam naar Antwerpen.

De gevelsteen van het 'Springende Peert' Foto Privé collectie schrijver

Straten krijgen in de loop der tijd allerlei onofficiële namen. Worden bijvoorbeeld vernoemd naar een bekende dorpsgenoot die in de straat woont of naar beroepen die in een bepaalde straat worden uitgeoefend.

Vanaf de Franse tijd worden de huizen met een nummer aangeduid. De nummering is soms aanleiding tot verwarring als huizen worden afgebroken.

In 1851 komt de gemeentewet van Thorbecke uit. Thorbecke stelde eerder in 1848 de grondwet op. In de gemeentewet staat dat gemeentes verantwoordelijk zijn voor het benoemen van hun openbare ruimte, dus ook straten. Daarbij werden vaak gewoon de straatnamen overgenomen die in de volksmond bekend waren.

2.7 Schouteneinde

Het Schouteneinde kreeg in de volksmond ooit zijn naam als zijnde de straat waarin van oudsher de schout woont. Puttershoek staat, zoals alle dorpen en steden in die tijd, onder bestuur van schout en schepenen.

De functie van schout is een goed betaalde, dus begeerde functie. De schout is een lokaal ambtenaar, aangesteld door de heer van de Heerlijkheid waartoe het dorp behoort. De heer van de Heerlijkheid bemoeit zich vaak niet met de dagelijkse gang van zaken en benoemt een schout om in zijn naam te handelen. De schout is belast met bestuurlijke en gerechtelijke taken en de handhaving van de openbare orde. Hij vormt met de schepenen het dagelijks gemeentebestuur. Hij is aanklager in criminele zaken, zit rechtszittingen van de schepenbank voor en is hoofd van de politie. Na 1825 verandert de benaming 'schout' in 'burgemeester'.

De benaming 'schepenen' is afgeleid van het Middelnederlandse woord 'sceppen', wat 'in orde brengen' betekent. Een schepenen is een openbaar bestuurder op plaatselijk niveau. Hij maakt deel uit van het College van schout en schepenen. Schepenen zijn zowel rechters als bestuurders. Diepgaande juridische kennis is hiervoor niet noodzakelijk, want er wordt geoordeeld naar gewoonterecht. Ze houden zich naast de rechtspraak bezig met het beleid van de gemeente, buigen zich voor de landsheer over de financiën en de te innen belastingen en zijn betrokken bij de aanstelling van onderwijzers en vroedvrouwen. De toenmalige schepenen zijn de wethouders van nu.

In Puttershoek loopt men met de straatnaamgeving niet voorop. In februari 1930 krijgen de straten van Puttershoek eindelijk hun officiële naam. Zo ook het Schouteneinde. Zij krijgt de naam die zij in de volksmond al sinds jaren heeft.

De bebouwing aan het Schouteneinde bestaat eeuwenlang uit eenvoudige houten huizen en slechts een enkel stenen huis, allen met riet gedekte daken. Branden zijn aan de orde van de dag. In 1765 wordt door het gemeentebestuur een verordening uitgevaardigd. In verband met het grote brandgevaar verplicht men alle eigenaren van riet gedekte huizen, binnen 30 jaar, hun daken met pannen af te dekken.

Over de 'technische' staat van de straat is slechts summiere informatie te vinden. Voor 1898 is de straat onverhard. De postkoets rijdt alleen tussen 1 april en 1 oktober in verband met de weersomstandigheden die de wegen onbegaanbaar maken. De bewoners betalen ieder jaar een soort straatbelasting als bijdrage in het onderhoud van de wegen. Bovendien wordt bij de gemeentegrenzen tol geheven. Elk rijtuig dat het dorp doorkruist moet twee stuivers tolgeld betalen. De opbrengst van de tolgelden gaat in de onderhoudskas. Inwoners van Puttershoek zijn vrijgesteld van tol. De plekken waar tol werd geheven, aan de Blaakschedijk ter hoogte van de Groeneweg en op de Molendijk halverwege Puttershoek en 's-Gravendeel, worden in de volksmond nog steeds 'de Tol' genoemd.

In 1898 wordt, volgens de Staatscourant, de grindverharding vervangen door klinkerbestrating. Het Schouteneinde was toen onderdeel van de 'Rijksweg der 2de klasse nummer 4', van Puttershoek naar Strijensas.

In de straat staan voor 1806 al houten marktpalen. Deze worden gebruikt ten behoeve van de paardenmarkten. Ze worden in 1806 en deels in 1862 vervangen door hardstenen marktpalen.

In 1927 als het verkeer over het Schouteneinde drukker wordt, vormen de marktpalen een sta-in-de-weg en worden verwijderd. De toenmalige straatjes en stoepen voor de huizen, die verschillen in formaat en hoogte, worden vervangen door een klinkertrottoir. Enkele jaren later worden ze betegeld.

Op deze ansichtkaart, daterend uit midden jaren twintig, zien we rechts op de voorgrond een hardstenen marktpaal met gat. Op de achtergrond rechts meerdere marktpalen.
Foto Archief Stichting Oud-Puttershoek.

Wat betreft de nutsvoorzieningen is er iets meer informatie te vinden. In 1789 is Puttershoek in het bezit van slechts een dorpslantaarn. Deze staat bovenaan de Kerkstoep. Het is het enige lichtpunt van het dorp. Bijna veertig jaar later, in 1838, wordt het 'netwerk' uitgebreid met veertien nieuwe straatlantaarns met petroleumverlichting. Deze worden in de maanden november tot en met maart, elke avond door de nachtwaker aangestoken. Laat op de avond worden ze gedoofd, terwijl de nachtwaker ze 's morgens vroeg van nieuwe petroleum voorziet. In 1879 komen er nog eens zeventien petroleumlantaarns bij.

De eerste nachtwaker/ lantaarnopsteker is Jan Herm van Aas. In 1847 krijgt hij eervol ontslag wegens ziekte. Van hem is een gedicht bewaard gebleven dat hij schreef om de notabelen en de dorpsbewoners te bedanken voor het vertrouwen in hem gesteld. Dit gedicht dook een aantal jaren geleden op tussen een aantal almanakken die in België ter veiling werden aangeboden. Het schetst een mooi beeld van de bevolkingsopbouw en de noden van Puttershoek. Zo refereert Jan Herm aan de Ambachtsvrouw die in 1847 bijsprong toen de armoede en honger onder de bevolking een sinister hoogtepunt bereikte. De titel van het gedicht luidt 'Klapwaker van Puttershoek'.

*En U mijnheer Van Driel (de toenmalige burgemeester),
Daar bij u kroost en gaa (kinderen en vrouw)
Wensch ik een leven na het
Leven,
In 't Nieuw begonnen Jaar.
't Voorledene (verleden) is voorbij,
U Zoon die is niet meer,
Maar God die zal het geven,
Dat gij in een en 't zelfde huis,
Weer bij elkaar zult leven.
Zij die met mijnheer Van Driel
De zaak van 't dorp bestieren,
Hoe moeilijk 't soms ook viel,*

Niet achterwaarts te keeren.
De Predikant daar bij,
Die wensch ik van den Heere,
Wat 't meeste dienstbaar is,
Om menschen te bekeeren.
En verdere kerkbesturen,
Genieten zalige uren
In haren post en kring (huis en familie),
In 't begin van 't Nieuwjaar,
Moet ik burgers allemaal,
Misschien voor 't laatst,
Maar geen gevaar,
Mijn pligt verrigten,
De last verligten,
Die op mij drukt ,
Want ik ga gebukt,
Door groote slagen (tegenslag);
Maar moog het God
De Heer behagen,
Te verbeteren mijn gestel,
Ik zou vol aanbidding wezen,
Zulke taal dat voegt de mensch.
U Edle (edele) Ambachtsvrouw
Die kan ik niet vergeten
In het Nieuw begonnen Jaar,
Als (toen) de armoe was gestegen,
Vervulde gij ons maag,
Gij krijgt hiervoor genae (genade),
Ook in het volgend leven.
Daarbij ook haar gezin.
De ontvanger (gemeentelijke ambtenaar belast met het innen der belastingen) in zijn kring,
Wensch ik in 't Nieuwe Jaar,
De vriendschap die hij mind,
Met zijne Burgerschaar.
De Onderwijzer ook,
Geniet met Gade (vrouw) en Kroost,
De rijkste zegeningen.
De Grutter in zijn vak,
Die gun ik ook veel nering.
Daarbij de Winkelier.
De Bakkers alle zegen.
Zij die de stroom bevaren
In 't woeste van de baren,
Daarbij ook tegen tij;
Is God hun steeds nabij.
De heeren Chirurgijns,
En ook de Dorpsvrouw (vroedvrouw),
Wensch ik bij praktijk,
Zegen geen berouw.
De Schoenmakers en de Metzelaar,
En daarbij ook de Molenaar,
Den Timmerman en de Veearts,
De Verwers (schilders), Slagers allemaal,
De Smid en die de Kleeren maakt.

*Zegen in het Nieuwe Jaar.
De Wachter van het veld,
Wordt nooit met kwaad gekweld,
Ik wensch hum (hem) ook dien zegen.
Die 'k allen heb gegeven.
De Vlas- en Karen- Boer,
Ontvangen hier veel zegen,
't gaat hun met alles goed,
Dan gaat het ons niet tegen.
Brandmeesters op uw post,
Wordt alle zorg ontheven,
Hierna wordt 't u gegund,
Een eeuwig zalig leven.
De Rietbazen in het zijn,
Die mogen zegen vinden,
Zij zijn bevrijd van 't ijs,
Van storm, orkaan en winden.
De Zwingelaar (vlasverwerker) in zijn lot,
Is hier ook wel te vrede,
Ontvangt de zegen Gods,
En geene tegenheden.*

*O Heer mogt ' U behagen
Dat Gij op allen mensch,
Stort Uwe goede gaven,
Dan is volbragt mijn wensch.
Dan leven wij hier zaam
Verblijd, en zalig in de eeuwigheid.*

De laatste nachtwaker van Puttershoek is Jan Pluijmert. In 1934 krijgt hij eervol ontslag wegens het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd. De functie van nachtwaker werd officieel opgeheven.

Deden in 1889 in Nijmegen al de eerste elektrische lantarenpalen hun intrede, in Puttershoek duurt het nog tot 1920 voordat de eerste achtendertig stuks worden geplaatst. Een gedeelte hiervan staat ongetwijfeld op het Schouteneinde. De elektriciteitsleidingen lopen eerst via hoge palen bovengronds over de hele lengte van het Schouteneinde. In 1960 wordt dit bovengrondse elektrische net vervangen door een ondergrondse kabel. Aan een zijmuur van huidig nummer 9 zien we nog enkele porseleinen 'stoppen' die behoorden tot het bovengrondse netwerk.

De huisvrouwen en dienstbodes van het Schouteneinde doen van oudsher de was op 'de stap' (steiger) achter het huis. Gewapend met zeep, wasbord en boenborstel is het op wasdag een drukte van belang op 'de stappen' aan de Vlietkant. Goed naspoelen in het vlietwater, uitwringen op de hand of met de wringer en de was kan aan de waslijn.

Voor 1926 is men voor drinkwater aangewezen op regenwater, welwater en water uit de Boezemvliet of Oude Maas. Elk huis op het Schouteinde en elders in het dorp heeft een regenton voor de opvang van hemelwater. Bij huisnummer 63 (nu 35) is een zogenaamde 'wel', waar water uit de grond naar de oppervlakte welt. Dit water wordt door grondlagen dusdanig gefiltreerd dat het bruikbaar is als drinkwater. In droge tijden als het water in de regenton en wel opraakt, vult men de regenton bij met buitenwater dat met emmers aan een juk uit rivier of Boezemvliet wordt gehaald.

Mei 1925 is de eerste waterleidingbuis een feit. In 1926 gevolgd door de huisaansluitingen. Het (bron)water is afkomstig van de Stichting Kilwaterleiding.

2.8 De strijd tegen het water

Het Schouteneinde fungeert tot 1837 nog volledig als een waterkerende dijk. Het 'Gorretje', het lager gelegen poldertje (nu de wijk Zijdewinde) gelegen achter het Schouteneinde is slechts met een lage zomerkade omdijkt. De zomerkade kan bij hoge vloed het rivierwater niet tegenhouden en de huizen aan de oostkant van de straat hebben regelmatig last van binnendringend water.

In 1837 besluit men het Gorretje met een hogere winterdijk te omdijken. Ook deze dijk houdt in de praktijk het water niet tegen en de dijk breekt herhaaldelijk door. In 1845 en in januari 1916 gaat het goed fout. Tijdens de watersnood van 1916 breekt de winterdijk op verschillende plaatsen door en stroomt het water vanaf het begin van het Schouteneinde tot aan de Molendijk met grote kracht over de straat, om vervolgens naar de Boezemvliet te stromen. Deze watersnood is mede de reden van de hoger geplaatste voordeuren van diverse huizen aan de linkerkant van de straat (de even nummers).

Het gemeentebestuur besluit Het Gorretje met zand op te spuiten en te verhogen. Ook worden aan de oostzijde van het Schouteneinde, vanaf de hoek Molendijk-Schouteneinde tot ongeveer huidig Schouteneinde 58, betonnen waterkeringsmuurtjes gebouwd. Door de dorpingen al snel 'beertjes' genoemd. In de openingen van de beertjes schuift men bij hoog water dikke vloedplanken die de straat vrij houden van wateroverlast. Deze beertjes zijn nog 'intact'. Aan het begin van het Schouteneinde staan ook enkele waterkerende muurtjes, deze zijn in de zestiger jaren afgebroken.

Rond 1935 worden er plannen gemaakt voor het maken van een grote 'beer', een waterkerende muur/dijkwand langs de gehele Zuidzijde van het Weverseinde. De dijk heeft versteviging nodig en dit is een acceptabele oplossing. Op de beide havenkanten worden hoge bergen zand gestort. Er komt een betonmolen op een verrolbare stellage en zo stort men vanaf de fabriek tot aan het Schouteneinde een hoge betonnen muur.

Rechts de waterkerende muur/ beer langs het Weverseinde.

Foto Archief Stichting Oud-Puttershoek.

Dit heeft echter consequenties voor de ijzeren brug over de sluis. De brug, daterend uit 1913, wordt afgebroken en er komt een noodbrug. De straat moet opgehoogd worden, omdat de nieuw aan te leggen betonnen brug hoger komt te liggen dan zijn voorganger. Een en ander resulteert erin dat het 'Springend Peert', waarin het postkantoor is gevestigd, hotel/café Sint Joris en enkele woonhuizen lager komen te liggen dan straatniveau.

De werkzaamheden hebben ook gevolg voor de 'stoepen' op het Schouteneinde. Tussen de huizen en de straat, liggen stoepjes. De een wat hoger dan de ander en de een wat fraaier dan de ander. Sommigen hebben hun stoep bestraat met fraaie tegels met gekleurde motieven, anderen houden het bij alledaagse klinkertjes. Elke bewoner is verantwoordelijk voor het onderhoud van zijn eigen stoep. Nu worden de stoepen gelijkgetrokken, eenheidsworst...

Er volgen felle protesten. 'Gemeente, blijf van onze stoepen af!' Het gemeentebestuur is onverbiddelijk. 'Die stoepen zijn kadastraal gezien van ons, jullie hebben ze slechts in bruikleen', is hun reactie. Helaas heeft de gemeente daarmee het laatste woord.

2.9 Schoonmaak en schouwdrijven

Op het Schouteneinde wordt wekelijks flink geboend. Meestal op vrijdagmiddag of op zaterdagochtend krijgt het Schouteneinde een grote beurt. Ongeveer tegelijkertijd komen de vrouwen uit hun huizen gewapend met emmers en bezem. Eensgezind helpen zij elkaar met boenen en het aandragen van water. Het water halen zij, al naar gelang zij wonen, uit de Vliet, het Lorregat of uit de haven. Het is belangrijk dat de straat er op de dag des Heeren netjes uitziet, dus worden na het boenen de bezems schuin tegen de gevels gezet. Zo blijft de jeugd met hun vuile klompen van de stoep en kunnen zij geen bokje- springen over de marktpalen. We hebben het nu over eindjaren 1800 en begin 1900.

1914. Het begin van het Schouteneinde, ter hoogte van huidig nummer 8, de bezems staan schuin tegen de gevel na de wekelijkse boenpartij. De vrouw rechts draagt een juk met wateremmers op de schouders. Foto Archief Stichting Oud-Puttershoek.

Tot 1920 wordt door het gemeentebestuur bovendien in november 'schouw gedreven'. D.w.z. er is dan een verplichte 'boen-dag' waarop alle straten, sloppen en stegen een beurt krijgen. Ook de sloten elders in het dorp moeten worden schoongemaakt zodat er bij brand voldoende bluswater aanwezig is. Het gemeentebestuur gaat het dorp rond om te kijken of alles in orde is.

*De oudst bekende foto van het Schouteneinde dateert uit 1893. Hoewel kwalitatief slecht, geeft deze foto een mooi beeld van de bedrijvigheid op straat tijdens de wekelijkse boendag. Rechts zien we de hardstenen marktpalen voor de vee- en paardenmarkten.
Foto Archief Stichting Oud-Puttershoek*

2.10 Brand!

Rond 1500 zijn de meeste huizen van hout. We gaan er vanuit dat dit in Puttershoek ook het geval is. Dat er regelmatig brand uitbreekt is niet vreemd te noemen. De huizen hebben vaak niet eens een schoorsteen maar een gat in het dak, men gebruikt binnenshuis open vuur om het huis te verwarmen en te koken.

Karel V die van 1506 tot 1555 vrijwel alle Nederlandse gewesten regeert, vaardigt in 1521 een ordonnantie uit. In deze ordonnantie staat dat mensen in verband met brandgevaar voortaan huizen van steen moeten bouwen. Toch duurt het tot aan de zeventiende eeuw voordat men echt iets tegen brand gaat doen. Voor de zeventiende eeuw ziet men brand vaak als een 'straf van God' en daar valt toch weinig aan te veranderen. De ordonnantie van Karel V zet, zeker op het platteland, geen zoden aan de dijk. In de grote steden houdt men zich er redelijk aan, maar er wordt niet actief op gehandhaafd.

Puttershoek groeit en de huizen worden dichter op elkaar gebouwd. Ook smederijen en bakkerijen verhogen de kans op brand.

Het dorp kent flinke branden. Tussen 1700 en 1800 gaan er vele huizen door brand verloren. Van serieus blussen is geen sprake. Burgers vormen menselijke ketens die aan elkaar houten emmers vol water doorgeven om de brand te blussen. Door de hitte die vrijkomt is het moeilijk de brandhaard te bereiken. De zware houten emmers worden later vervangen door handzamere leren exemplaren.

Na een brand in 1765 waarbij een grote en twee kleine hofstedes door brand verloren gaan, schaft de gemeente een brandspuit aan. Die ene brandspuit blijkt in de praktijk niet genoeg. Soms is er geen redding aan. In 1778 vallen maar liefst vijftien huizen ten prooi aan de vlammen en de gemeente tast opnieuw in de buidel voor de aankoop van een tweede brandspuit. In de strenge winters van 1784 en 1787 is nachtwaker, Arij van Vliet, 'belast met het hakken en openhouden van vier bijten in het ijs op het Diep (de Oude Maas) ten behoeve van de brandweer'.

De huishoudens van Puttershoek dragen ieder, al dan niet vrijwillig, hun steentje bij aan mogelijke bluswerkzaamheden. Zelfs jaren na de aanschaf van de brandspuiten, zijn zij verplicht om brandgereedschap in huis te hebben. Dit brandgereedschap bestaat uit een deugdelijke ladder, een lantaarn en een leren blusemmer voorzien van het huisnummer en naam van de eigenaar. Tot eind 1800 wordt er schouw gedreven over het brandgereedschap. Tijdens de schouw staat het brandgereedschap ter controle op de stoep voor elk huis.

In 1835 worden voor de brandspuiten twee brandspuithuisjes gebouwd. Een in het Weverseinde en een in het Schouteneinde, ter hoogte van het huidige gebouw van Radio Hoekschevaard. De brandspuiten hebben lang dienst gedaan en worden in 1928 verkocht.

Het brandspuithuisje aan het Schouteneinde wordt in 1957 afgebroken. Tijdens de jaarlijkse grote oefening van de BB, de burgerbescherming, doen de restanten dienst als onderdeel van de oefening.

In een Hoekschewaardje uit mei 1957 lezen wij:

'Puttershoek, brandspuithuisje afgebroken.

Het al enige tijd bestaande voornemen om het in het Schouteneinde staande, bouwvallig geworden brandspuithuisje af te breken, is dezer dagen tot uitvoering gekomen, toen het afbreken werd gekoppeld aan de gehouden grote BB-oefening, en een gedeelte van de puinhoop moest dienen om daar een zogenaamd 'slachtoffer' onder vandaan te halen.'

Circa 1909. Schouteneinde. Rechts broodbakker P. v.d. Burgh, met zijn personeel voor zijn bedrijfspand. Naast het tweede pand het in 1957 afgebroken brandspuithuisje. Het tweede huis links werd in 1968 gesloopt. Het eerste huis links (in 1962 gesloopt) is van familie Lagerwerf-Sloof. Op de stoep voor het huis staat weduwe Kaatje Lagerwerf-Sloof. Rangen en standen zijn af te lezen aan de kleding. Als we goed kijken, zien we dat Kaatje is gekleed in de typische kledij van de arbeidersklasse. De jongere vrouwen aan de overkant van de straat zijn, buiten de kleur van hun kleding, vrijwel hetzelfde gekleed maar dragen geen haakmuts, dat is meer iets voor de oudere garde. In het midden met tweewielige handkar met groenten staat Pieter van 't Hof, links van hem op het zgn. kantstraatje, zien we hoefsmid Johannis de Klerk. Archief Stichting Oud-Puttershoek.

2.11 Mijlpaaltjes

Het Schouteneinde was ooit onderdeel van de oude postroute (van Parijs naar Den Haag) die via Strijensas en Puttershoek naar Heerjansdam liep en vandaaruit verder naar Den Haag. De postroute krijgt in de tijd van Napoleon de status 'Route Départementale'.

Maar het Schouteneinde maakt tevens deel uit van een andere belangrijke route. De Noord-Zuidroute. De Hoeksche Waard is lange tijd onderdeel van die Noord-Zuidroute. De Noord-Zuidroute is de verbinding tussen belangrijke plaatsen in het noorden; met name regeringsstad Den Haag en in het zuiden Brussel en Antwerpen. In de tijd van Napoleon komt deze route, bij keizerlijk decreet van 16 december 1811, voor op de lijst als 'Route Imperiale IIIe klasse nr. 65'. De route wordt aangegeven met eikenhouten mijlpalen.

Binnen de Hoeksche Waard kennen we twee trajecten van de Noord-Zuidroute. Het eerste traject van de Noord-Zuidroute is de verbinding tussen het voormalige veer van Goidschalxoord en Strijensas. Deze loopt door Heinenoord, via de Blaaksedijk naar Puttershoek en naar Maasdam via de Hoeksedijk. Verder via de Gatsedijk en de Keizersdijk naar Strijen en tenslotte naar de haven van Strijensas. Op Puttershoek is een aftakking naar 's-Gravendeel die via de Molendijk loopt. We beperken ons tot dit eerste traject omdat het Schouteneinde hierin een rol speelt.

Op het Schouteneinde staan vier gietijzeren mijlpaaltjes. Een indirecte erfenis uit de Franse tijd. De gietijzeren hecto- en kilometerpaaltjes werden geplaatst als hulpmiddel bij het onderhoud van de wegen. Ondernemers konden het onderhoud van de wegen aannemen van kilometerpaal x tot kilometerpaal y.

Het verhaal gaat dat de huidige gietijzeren paaltjes dateren uit de tijd van Napoleon. Dit verhaal is onjuist. Het concept van de mijlpalen dateert uit de Napoleontische tijd, echter de gietijzeren uitvoering niet. De provincie Zuid-Holland heeft de bestaande eikenhouten mijlpalen in de tweede helft van 1800 en de beginjaren 1900 laten vervangen door gietijzeren palen. Wanneer ze in de Hoeksche Waard precies werden vervangen is niet duidelijk.

Op het Schouteneinde vinden we vier hectometerpaaltjes. In de voortuin van nummer 14 staat hectometerpaal 46,1, voor Schouteneinde 28 vinden we 46,2. Tussen nummer 64 en 68 bevindt zich 46,5 en in de tuin van nummer 78 staat er ook een. Kilometerpaal 46 is waarschijnlijk bij de reconstructie van het Schouteneinde in de zeventiger jaren verloren gegaan. De kilometerpalen geven de afstand aan tot Den Haag. De hectometerpalen staan om de honderd meter. Zij hebben twee cijfers. Boven staan de kilometers, eronder de hectometers. 46,1 wil zeggen 46 kilometer en 100 meter vanaf Den Haag.

De palen zijn overigens ontworpen door een ingenieur van Rijkswaterstaat en werden in 1857 gemaakt door ijzergieterij 'De Prins van Oranje'. Het model is terug te vinden in de fabriekscatalogus van 1870. Ze kostten toentertijd 25 gulden per paal. Binnen de Hoeksche Waard zijn inmiddels (2022) rond de veertig gietijzeren mijlpaaltjes in kaart gebracht.

2.12 Paarden- en runderenmarkten

Puttershoek kent een rijke historie wat betreft haar grote runder- en paardenmarkten. Het dorp geniet eeuwenlang landelijke en zelfs internationale bekendheid.

De geschiedenis van de rundermarkten gaat terug tot het jaar 1640. In dat jaar wordt toestemming gegeven voor een 'magere beeste mart'. Deze wekelijkse donderdagmarkt duurt zes weken en gaat in op de eerste donderdag van april. De markt trekt veel handelaren uit het hele land. Tot in 1893 worden er 700 tot 1000 stuks runderen per keer aangevoerd.

Er volgen nog vele veemarkten. In 1790 worden bijvoorbeeld najaarsmarkten voor vette en magere runderen, kalveren en varkens ingesteld. Deze markten vinden plaats vanaf de derde maandag in oktober en alle daaropvolgende maandagen tot eind november. Men probeert met aantrekkelijke 'prijzen' zoveel mogelijk handelaren aan te trekken. Tijdens de eerste markt in 1790 wordt een zilveren tabaksdoos uitgelooft voor degene die de meeste stuks vee inbrengt, maar ook voor degene die het meeste vee koopt. De najaarsmarkt van 1853 wordt extra aantrekkelijk gemaakt door een tentoonstelling/keuringswedstrijd voor runderen waarmee men zilveren medailles en andere prijzen kan winnen.

In 1884 verandert het concept van de veemarkten opnieuw. Voortaan is er op iedere woensdag van november een vee- en varkensmarkt.

De veemarkten sterven een stille dood. De aanleg van de Barendrechtse Brug over de Maas in 1888 en de aanleg van een stoomtramverbinding naar Rotterdam in 1898 zijn daar debet aan. Zij zorgen ervoor dat de aandacht van de veehandelaren zich verplaatst naar de wekelijkse veemarkten in Rotterdam. In 1910 stagneert de aanvoer van vee. Rond die tijd komt een eind aan de Puttershoekse veemarkten.

De paardenmarkten zijn terug te voeren tot november 1650. In dat jaar wordt toestemming verleend voor het houden van een paardenmarkt op de laatste mei: de voorjaarsmarkt. Bijna vijftig jaar later wordt ook een najaarsmarkt ingesteld. Deze vindt plaats op de zaterdag voor de grote 'Sint Maarten paardenmarkt' in Gorinchem.

De paardenmarkten van Puttershoek staan goed aangeschreven en trekken handelaren vanuit heel Nederland, België, Duitsland en zelfs uit Frankrijk. Om deze handelaren te huisvesten heeft Puttershoek vele logementen zoals o.a. 'Sint Joris', 'De Huzaar' en 't Veerhuis'. Op het Schouteneinde zijn 'de Gouden Leeuw', ter hoogte van huidig nummer 14, en 'de Posthoorn' geliefde overnachtingsplaatsen. Voor de verzorging van de inwendige mens kan men terecht bij talloze bier- en koffiehuisen zoals 'de Pelikaan' en 'de Wereld'.

In tegenstelling tot de veemarkten, houden de paardenmarkten zich langer staande. Op de mei-markt van 1923 staan nog 1400 paarden, maar dit aantal loopt in de jaren daarna snel terug. De mechanisatie in de landbouw en de toename van het aantal auto's in het verkeer, verdringt het aantal paarden op de boerenbedrijven en de paardenkoets verdwijnt. In 1951 valt ook voor de paardenmarkten het doek. In een landelijke krant van 18 november 1930 lezen we:

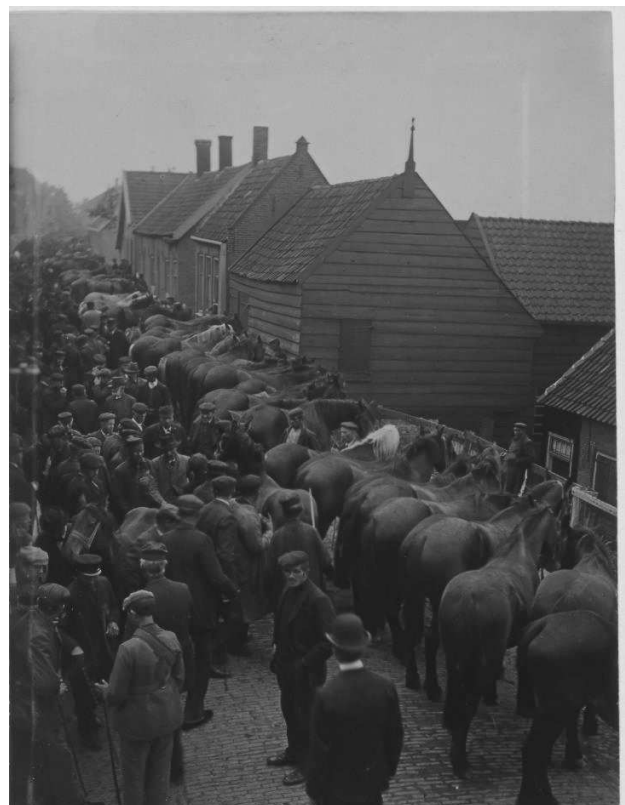
---' Op de zaterdag j.l. alhier gehouden najaarspaardenmarkt waren 70 paarden en 92 biggen aangevoerd. De volgende prijzen werden besteed: werkpaarden van f 150 tot f 250, 2 ½ - jarige van f 250 tot f 350, 1 ½ - jarige van f 175-250, veulens van f 125 tot 175. Handel slap.

Hoe ging een en ander in zijn werk tijdens de marktdagen?

Het vee en de paarden worden aangevoerd per stoomboot. De stoomboten leggen, in de vroege ochtend, aan tegen het oostelijk havenhoofd en de dieren worden op de Oosthavenzijde van boord gehaald. Na afloop van de markt, rond 's middags 1 uur, gaat de lading weer aan boord. Onwillige dieren worden aan boord getakeld.

1906. De stoomboten in de haven en de bedrijvigheid bij het inladen van de paarden.
Foto Archief Stichting Oud-Puttershoek.

Links: paardenmarkt 1906. Bij de houten sluisbrug staan uitstallingen van handelswaar bestemd voor het melken, o.a. melkbussen en andere landbouwbenodigdheden. Rechts: 1906. Levendige handel op het Schouteneinde op de plek vlak bij de huidige Koninginnebrug. De houtenschuur en de huizen beneden werden in 1928 afgebroken. Daarvoor in de plaats kwamen huidige nummers 43, 45, 47 en 49. De twee huizen met de drie schoorstenen werden in 1958 afgebroken t.b.v. de toegang naar de Koninginnebrug, de loopbrug over de Vliet. Foto Archief Stichting Oud-Puttershoek.

Om een indicatie te geven van de grootte van de markten: het aangevoerde vee staat aan de westzijde van het Schouteneinde ongeveer vanaf de huidige Nassaubrug opgesteld en loopt als een lange slinger door tot op het oude Weverseinde. De rij stopt ongeveer ter hoogte van de huidige Eendrachtsweg.

Dan zijn er nog uitstallingen van handelswaar o.a. bestaande uit landbouwgereedschappen. Ook de plaatselijke middenstand pikt een graantje mee met speciale marktaanbiedingen. Zo richten de plaatselijke bakkers eetgelegenheden in eigen huis in waar de handelaren een eenvoudige maaltijd kunnen nuttigen.

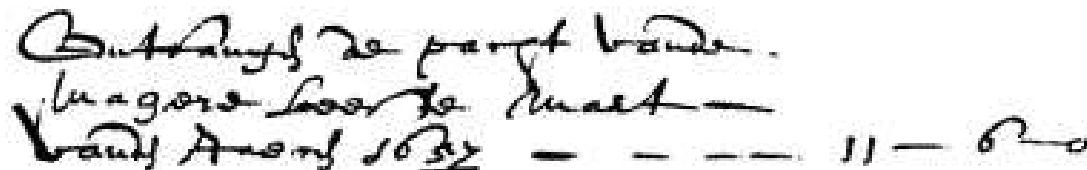
Langs het Schouteneinde en Weverseinde staan, sinds de invoering van de markten, houten marktpalen. In 1806 en voor een gedeelte in 1862 worden zij vervangen door 82 stenen palen. Deze kosten 134 stuivers per stuk. Een aardige kostenpost voor het gemeentebestuur. Als de aanvoer het aantal palen overtreft, worden er tijdelijke houten palen geplaatst.

Het verkeer neemt toe. In 1905 wordt de eerste auto gesignaleerd. Het Schouteneinde is een doorgangsroute en in 1927 worden de stenen marktpalen verwijderd. Op marktdagen worden houten- en later ijzeren palen geplaatst.

De handelaren en kraamhouders betalen marktgeld. Het opgehaalde marktgeld wordt eeuwenlang aan het armenbestuur gegeven. De armenzorg in de 17^e en 18^e eeuw is in handen van de diaconie der kerk. Nagenoeg het hele dorp hoort tot de kerk der Reformatie. Onder 'de armen' verstaat men de groep burgers die niet in staat is in de eigen behoeften te voorzien. De diakenen of armenmeesters zijn verantwoordelijk voor de inkomsten en uitgaven van de diaconie. De administratie wordt aan het eind van het jaar gecontroleerd door Schout en Schepenen.

De jaarrekeningen van de diaconie in Puttershoek zijn vanaf 1626 bewaard gebleven. Ze geven een mooi beeld van de maatschappelijke verhoudingen binnen het dorp. De marktgeldten zijn niet de enige bron van inkomsten, ook collecteopbrengsten, erfenissen, pachtgeldten van landerijen in bezit van de kerk ed. worden meegerekend.

In 1657 zien we in de boeken van de diaconie: *'Ontfangen de pacht vande magere beeste mart vanden Jaeren 1657 de zomme van 11 - 6 - 0'*. Het bedrag staat voor 11 guldens, 6 stuivers en 0 penningen. Dit bedrag staat voor de pacht van de marktpalen.

Ontfangen de pacht vande
magere beeste mart
vanden Jaeren 1657 de zomme van 11 - 6 - 0

De markten trekken helaas ook publiek van bedenkelijk allooi. Er worden regelmatig boetes opgelegd, die soms afgedragen worden aan de diaconie. In de jaarrekening van 1685 staat: *'Ontfangen van een commediants spel ofte poppe dans 1 - 11 - 8'*. In 1707 staat de vermelding: *'En noch ontfangen van een quacksalver die onder de predicatie op de mart stondt en van den schout daer over is gekalanseert (beboet), de zomme van 2 - 4 - 0'*.

Op deze manier komen én de uitgeschreven boetes én de verdiende pachtgeldten van de vee- en paardenmarkten weer ten goede aan de gemeenschap.

In 1951 valt zoals eerder gezegd het doek voor de paardenmarkt. Gelukkig wordt de markt in 1965, in aangepaste vorm, in ere hersteld.

2.13 Kermis

Niet alleen Puttershoeks' vee- en paardenmarkten zijn vermaard. Ook de 'Hoeksche kermis'. In welk jaar de Hoeksche Kermis haar intrede doet, is onbekend. Vanaf 1652 zijn al documenten bekend met verwijzingen naar deze kermis. Het is niet uit te sluiten dat de Hoeksche Kermis al voor de Reformatie ontstond.

Van oudsher is de kermis een katholiek feest. De naam 'kermis' komt van het woord 'kerkmis'. De kerkmis is het feest gevierd op de dag dat de kerk werd geopend. Eerst is er een speciale hoogmis in een versierde kerk. Daarna volgt een processie. In de middeleeuwen groeit de kerkmis uit tot een feest in de open lucht met zang, dans, muziek, spelletjes, eten, drinken, handel en vermaak. Elke katholieke kerk heeft zijn eigen feest en sommige van die feesten duren weken.

De middeleeuwer kent niet zoveel vermaak, zijn leven bestaat uit hard werken om te overleven, onderbroken door eten en slapen. De kermis is voor hem een welkome afleiding. Wat is er leuker dan een extreem dikke dame of een hond met twee koppen? Dat de dame in een bolle spiegel staat en de hond een vissenkop aan de halsband draagt, komt de pret alleen maar ten goede. Ook kwakzalvers en nepdokters nemen hun kans waar. Indische slangenolie helpt tegen de hik, stuipen en reumatiek. Later blijkt dat je er ook zilver mee kan poetsen....

De Hoeksche Kermis is wellicht als katholiek feest ontstaan en in de loop der tijd als dorpsfeest/jaarmarkt aangebleven.

Hoe het ook zij, twee keer per jaar organiseert men de drukbezochte Hoeksche Kermis. Op Hemelvaartsdag en op de tweede zondag in augustus met de daaropvolgende maandag en dinsdag. Op Hemelvaartsdag en zondag mag de kermis pas na kerktijd beginnen. Hier wordt streng op gehandhaafd. Alle uitgeschreven boetes komen ten goede aan de armen. 'Mathijs den Koekkramer' krijgt in 1745 een boete van 6 gulden voor het 'kopen en hakken van koek op zondag'. Ook andere opbrengsten van de kermis gaan naar de armen. In 1751 betalen 'zeven kramen' en een echtpaar dat hun kinderen 'enige exercitie met het lichaam liet maken', 9 gulden voor de armen.

Er zijn openlucht optredens van muzikanten, komedianten, poppenspelers en koorddansers. Er staan kramen van koek- en wafelbakkers en snoepverkopers. De kramen en tenten staan verspreid over de Havenkant en het Schouteneinde. Zo staat de draai- of malle molen vaak op het terrein achter de Posthoorn. Voor 1745 zijn er regelmatig optredens in het 'Gemeenlantshuys', het magazijn van het Waterschap 'Mijnheerenland van Moerkerken' dat aan het begin van het Schouteneinde staat.

Er komen in de lange geschiedenis van de kermis een tiental jaren voor waarin de kermis niet door kan gaan. We moeten dan denken aan politiek onrustige tijden, oorlogsdreiging of epidemieën. De pokken en cholera gooien nogal eens roet in het eten.

Het gemeentebestuur schaft in 1908 de kermis om onbekende redenen af. In de zeventiger jaren van de vorige eeuw worden paardenmarkt en kermis aan elkaar gekoppeld en in een nieuw jasje gestoken. Na vele andere nieuwe jaszjes is dat tot nu toe zo gebleven.

2.14 Herinneringen aan de paardenmarkt

Herman Roons (1929), voormalig bewoner en oud-winkelier op het Schouteneinde beschrijft zijn jeugtherinneringen aan de paardenmarkten in de periode 1935-1940. De paardenmarkt was toen qua aanvoer al een stuk minder druk dan voorheen maar nog vol activiteit. Zijn levendige herinneringen schetsen een prachtig tijdsbeeld waarin geluk nog heel gewoon was.

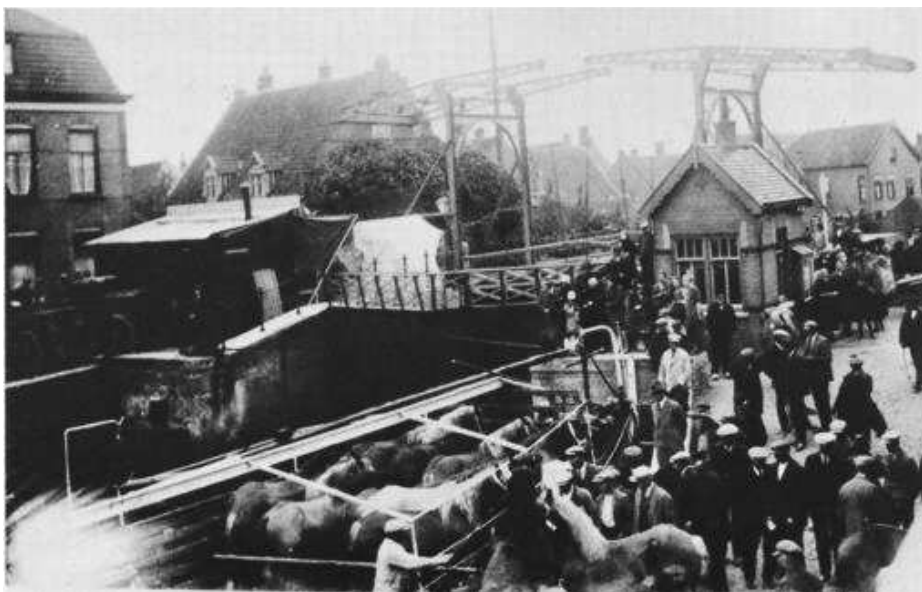
Roons vertelt...

‘Het is nogal een operatie om al die paarden naar Puttershoek te krijgen. De paardenboten komen overal vandaan, vanuit Zeeland, veel plaatsen langs de grote rivieren en de Hoeksche Waard. De avond voor de paardenmarkt varen de boten langs de plaatsen waar de paarden staan te wachten om vervoerd te worden naar Puttershoek. De paarden gaan via een steile helling het ruim in. De paardenverzorgers, kopers en verkopers varen mee. In de grote kajuit brengt men slapend de nacht door om bij het eerste daglicht in Puttershoek aan te komen. De paarden krijgen eerst te eten en te drinken en gaan dan de wal op. Tegen betaling worden zij door de marktmeester aan hun halster voorzien van een kartonnetje met hun gegevens.

De paarden staan vanaf waar nu de Nassaubrug ligt via het Schouteneinde en Weverseinde tot ongeveer ter hoogte van de Eendrachtsweg. Langs de route zijn de markpalen in betonnen putjes geplaatst. Door grote ijzeren ogen aan de palen gaat een dik touw, hieraan worden de paarden vastgezet.

Voor de handelaren is er na een lange nacht aan boord koffie in de cafés of bij de bakkers die daarvoor hun kamers met tafels en banken hebben ingericht. Er zijn saucijzen- en worstenbroodjes: ook de belegde broodjes vinden gretig aftrek.

De eerste die altijd naar Puttershoek komt voor de paardenmarkt, is ‘Kaatjie de Oliebol’, zoals ze wordt genoemd. Ze slaapt in een salonwagen (een soort Pipo wagen) bij een boer op het erf. Ze heeft een vaste standplaats: bovenaan de havenkant naast de sluis tegenover café Sint Joris. Haar man bouwt dan een tent, die bestaat uit planken, balken en zeildoek. Voor hij aan de tent begint, plaatst hij eerst een groot Belgisch fornuis. Daaromheen komt de tent. Later kreeg Kaatjie overigens een tweede salonwagen met aan de zijkant een klep die ze open kon doen en daar stond het fornuis al in. Enige dagen voor de markt begint zij al te bakken. Bollen met- en zonder krenten.

Paardenmarkt 1930. Op deze foto zien we linksboven met ‘schoorsteenpijp’ de oliebolenkraam van ‘Kaatjie de Oliebol’. De foto is genomen tegen het middaguur toen de paarden terugkeerden naar de schepen.

Foto Archief Stichting Oud-Puttershoek.

Dan is er nog veel aanvoer van goederen die de markt opvrolijken zoals kleinvee, en spullen die bij veemarkten thuishoren. En niet te vergeten enkele kermisattracties.

Beneden aan de havenkant, achter het café, in het Pontegat ligt een scheepje aangemeerd. Daar zijn mannen bezig om, vanuit het scheepje, een bootjesschommel en een zweefdraaimolen op te bouwen. Ze worden geholpen door de plaatselijke jeugd. Als alles klaar is, mogen zij een gratis rondje in de draaimolen. Er komt ook altijd een scheepje met een varende bloementuin. Op het dek staan boompjes in oude teilen, onderdeks de bloemenplantjes en alle gereedschap dat je voor de tuin nodig hebt.

Op de avond voor de grote markt laat 'Japie de Jood' (in de volksmond zo genoemd) via de dorpsomroeper over het dorp omroepen: 'Hedenavond grote openbare verkoop bij opbod en afslag van vele huishoudelijke goederen aan de haven, zegt het voort!' Op een oud stuk tafelkleed ligt zijn koopwaar uitgesteld: mesjes, kammetjes, spiegeltjes, zeepkloppers, huishoudelijke artikelen, enzovoort. Voor de mannen zijn er hamers, beitels en zowaar slijpmachientjes. Hij begint altijd met het veilen van sigaren voor een paar centen om er in te komen. De verkoop gaat door tot 8 uur.

Daarna is Puttershoeks Fanfare aan de beurt. Op de havenkant staat een podium gebouwd op lege biervaatjes en planken. Het concert wordt druk bezocht. Kaatje heeft het intussen druk met haar oliebollen. Haar wagen is met een paar lampen fel verlicht.

Puttershoeks Fanfare beginjaren 50. Foto Archief Stichting Oud-Puttershoek.

Na het concert, ondertussen is het al donker geworden, gaan we naar de boerderij van Zevenbergen aan het Schouteneinde. Daar wordt door een kermisman een film vertoont, daarvoor heeft hij een wit laken langs zijn auto gespannen. De man bedient zich van een soort toeter en vertelt dat hij de nieuwste film uit Amerika heeft laten komen. Het is een stomme film, in zwart-wit, van de Dikke en de Dunne. Kort en in slechte staat. Na de film schakelt hij een soort toverlantaarn aan. Een felle lichtbundel is op de wagen gericht en in het schijnsel laat hij zijn kinderen dansen in witte gewaden. Dan is het de beurt aan zijn vrouw. Hij roept: 'Nu komt er een Spaanse schone uit het gebied van de stille Zuidzee'. Ze heeft allerlei felgekleurde lakens aan het lijf waarmee ze draaiende en zwierende bewegingen maakt. Dan komt er een filmpje dat iets beter is en is het einde voorstelling. Nu zou je zeggen: 'Wat een belachelijk boeltje'.

De volgende dag is de haven en het Schouteneinde in rep en roer. De havenkant staat vol met nieuwe houten karren, wagens en boerenspul. Voor het café manden met kleinvee als kippen, konijnen, biggetjes, geiten, enzovoort. Ook wordt er hooi en stro verkocht voor de dieren.

Smid Bos stelt de nieuwste, door een paard getrokken grasmaaimachine ten toon. Men hoeft nu niet meer met de zeis te maaien. Ook stapels grote en kleine hoefijzers liggen er klaar, want de paarden kunnen bij Bos opnieuw beslagen worden.

Daarnaast staat een man met de 'Kop van Jut'. Als prijs krijg je een felgekleurde papieren bloem opgespeld, zo kun je laten zien hoe sterk je bent.

Er is van alles te koop. Van snoep tot paardenbenodigdheden, allerlei soorten klompen, enzovoort. Bij de snoeptent kun je ook koek slaan. Op een stuk rechtopstaand boomstam is een platte koek gelegd en met een staafijzer of knuppel moet je met een flinke klap proberen de koek doormidden te slaan. Lukt het, dan mag je de koek meenemen. Zo niet dan krijgt de bakker de schuld; hij heeft een te taaie koek gebakken en jij had harder moeten slaan.

Aan de overkant van de straat, tegen het transformator huisje, staat een man met een kleine vrachtwagen. De wagen is beladen met bananen. Als er een jongen voorbij loopt, roept hij: 'Hé, wil jij een paar centen verdienen en ook nog een banaan eten?' Zegt de jongen 'ja', dan moet hij op wagen gaan staan. De koopman probeert met veel geschreeuw de bananen tegen een spotprijs aan de man te brengen. Al roepend dat het zo gezond is, duwt hij bij de jongen bananen in de mond. Wil de knul weg, dan zegt hij: 'Als je weg wilt, krijg je geen cent'. Voor het geld blijft de jongen staan. De bananen lopen op het laatst zijn broekspijpen uit en het publiek maar lachen en bananen kopen.

De paardenhandel gaat ondertussen door. Er wordt gekocht en verkocht. De paarden moeten proefrennen, dwars door het publiek heen. Sommige handelaren hebben witte vuile stofjassen aan; ze lopen met een wandelstok om de paarden een tik te verkopen. Onder hun kleren dragen ze, veilig aan een ketting, dikke portefeuilles met geld. Alle koopwaar moet handje contantje worden betaald.

Tegen 12 uur begint de markt langzaam leeg te lopen. Rustig worden de paarden naar de havenkant gebracht om weer vervoerd te worden met de paardenboten.

Het aan boord brengen van de paarden is vaak aanleiding voor spektakel. Het is een hele toer om de dieren aan boord te krijgen. Als een paard de loopplank niet op wil, gaan twee mannen aan weerskanten van het dier staan. Ze pakken elkaar achter het paard langs stevig bij de hand terwijl een derde man aan het halster trekt. Zo proberen ze het paard aan boord te dwingen. Als dit niet werkt, is er nog een laatste redmiddel voor handen. Het paard wordt de boot 'ingezeild' d.m.v. kabels en een lier. Voor het toekijkende publiek is dit een sensationeel gezicht.

De andere activiteiten gaan nog even door. Bij de maalterij van Boudewijn Spaan aan het Schouteneinde staan de deuren van het pakhuis wijd open. Rondom zijn A-Ford vrachtauto zijn alle producten die hij verkoopt uitgestald. In geopende jute zakken zitten graansoorten en dieren- en duivenvoer. Daarnaast zakken met erwten, bruine bonen, rijst, gort en grutten. Alles wordt netjes bij de klant thuis afgeleverd.

Een eindje verderop heeft smid Groeneweg zijn smeedkunst tentoongesteld. Hij is een vakman die ijzer en staal samensmeedt tot gereedschap gebruikt in de biezen- en rietsnijderij. Zijn riethaken zijn door het hele land bekend. Ben je links- of rechtshandig, hij maakt het en stuurt het per post naar je toe. Hij maakt hakbijlen groot en klein, snoeigereedschap voor vriendwerkers, spaden voor mesthopen en turfstekers.

Ook op de molendijk is er van alles te beleven. Op het boerenerf naast de dijk staat een kermisman met een 'Sjimmietrap'. Hier is het lachen geblazen, er zijn de dolste capriolen te zien. Het staat vol kijkers, voor een paar centen kan je hier 'trapklimmen'. De installatie bestaat uit twee trappen. Ze zijn maar vijftig tot zestig centimeter breed en ongeveer een meter lang, deze dingen bewegen zich beurtelings omhoog en omlaag en aan de zijkant zit een trapleuning om jezelf vast te houden. Je stapt met je linkerbeen op de linker trap, gaat dan een eindje naar boven. Dan stap je met je rechterbeen op de rechtertrap, gaat weer een eindje naar boven en dan weer links, enz. tot je op zo'n tien meter hoogte op een platform terechtkomt. Daar heb je uitzicht over de lachende toeschouwers. Met een overdekte glijbaan ga je vervolgens naar beneden.

Tussen 13.00 uur en 14.00 uur gaan ook de meeste bezoekers van de markt huiswaarts. De bewoners van het Schouteneinde beginnen hun straatjes aan te vegen en met water uit de Vliet schoon te maken. Dat ging de laatste jaren van de markt onder protest, want zo zei men: 'De gemeente strijkt het marktgeld op en wij zitten met de schoonmaak'. De gemeente op hun beurt zei: 'Ja maar, wij gebruiken het geld voor een goed doel, bijvoorbeeld voor de armen, enz.' En zo ging de discussie nog even door.

Tot zover Herman Roons.

2.15 De watersnoodramp van 1953 en haar gevolgen

Na de watersnood van 1953, die in Puttershoek gelukkig geen dodelijke slachtoffers eist en tot materiële schade beperkt blijft, ontstaan plannen voor dijkverhoging in Puttershoek. Deze noodzakelijke plannen, onderdeel van het Deltaplan, hebben ingrijpende gevolgen voor de oude 'dorpskern'. Vrijwel alle buitendijkse bebouwing langs het Weverseinde, beide havenkanten en het hierbij aansluitende deel van het Schouteinde zal worden afgebroken. Puttershoeks aanzicht verandert radicaal.

Begin 1961 beginnen de voorbereidende werkzaamheden voor het monsterkarwei dat eind 1966 moet worden afgerond. De af te breken panden worden ondertussen opgekocht door 'Het Waterschap Dijkkring Hoeksche Waard'. Tussen 1963 en 1966 worden de panden gesloopt. Het betreft bijna het halve dorp. Er komt een ware volksverhuizing op gang. Winkeliers van het Weverseinde verkassen naar het nieuwe winkelcentrum aan de Pieter Repelaerstraat, anderen beëindigen hun zaak. Gezinnen verruilen hun gezellige buurt voor de strakke nieuwbouwwijk rond de Oranjelaan.

De kaalslag gaat de Puttershoeker aan het hart. Bekend arbeidersdichter Wim de Vries (Puttershoek 1923-1994) verwoordt het als volgt:

*'De slopers beuken op
de laatste muur.
Zij breken ongeweten
aan mijn jeugd die hier
begon.
En telkens als het steen
onder de mokers scheurt
zie ik een kind, een trein
die om de tafel rijdt.
Een beeld dat in de stofwolk
van het vallend puin vervaagt
en oplost in de werkelijkheid'.*

Voor de winkeliers en bewoners van het Schouteneinde heeft de afbraak niet al te veel consequenties. Omdat de afbraak beperkt blijft tot het begin van de straat, worden er slechts enkele panden afgebroken. Het aanzien van het begin van de straat wijzigt echter aanzienlijk. Het historische pand 'Het Springende Peert' op Schouteneinde 1, komt als het ware 'los' te liggen ten opzichte van de rest van de straat. Het wordt officieel toegevoegd aan de Arent van Lierstraat onder nummer 2.

Het Schouteneinde heeft in de jaren/eeuwen hiervoor meerdere huizen door afbraak ingeleverd. Al dan niet noodzakelijk door ouderdom van de panden of voor gemeentelijke projecten. In het kort volgen hier enkele voorbeelden van 'recentelijk' verdwenen panden die het beeld van het huidige Schouteneinde verklaren.

In 1928 gaan een schuur en enkele woningen beneden langs de Vliet, tegen de vlakte ter hoogte van de huidige Koninginnenbrug. Voor de beeldvorming: zie foto paardenmarkt 1906. Daarvoor in de plaats komen de huidige nummers 43, 45, 47 en 49.

In 1958 worden op de plek waar nu de toegang tot de Koninginnenbrug ligt, nog twee woningen afgebroken (zie dezelfde foto). In 1963 gevolgd door het toenmalige Poldermagazijn daterend uit 1776. Het vrijgekomen perceel komt in gebruik als oprit voor huidig nummer 28, het voormalige doktershuis.

Voor de bouw van de Nassaubrug sloopt men in 1958 een aantal huizen aan het einde van het Schouteneinde, tussen Huize Bonaventura (huidig nummer 67) en de voormalige burgemeesterswoning/gemeentehuis op huidig nummer 65.